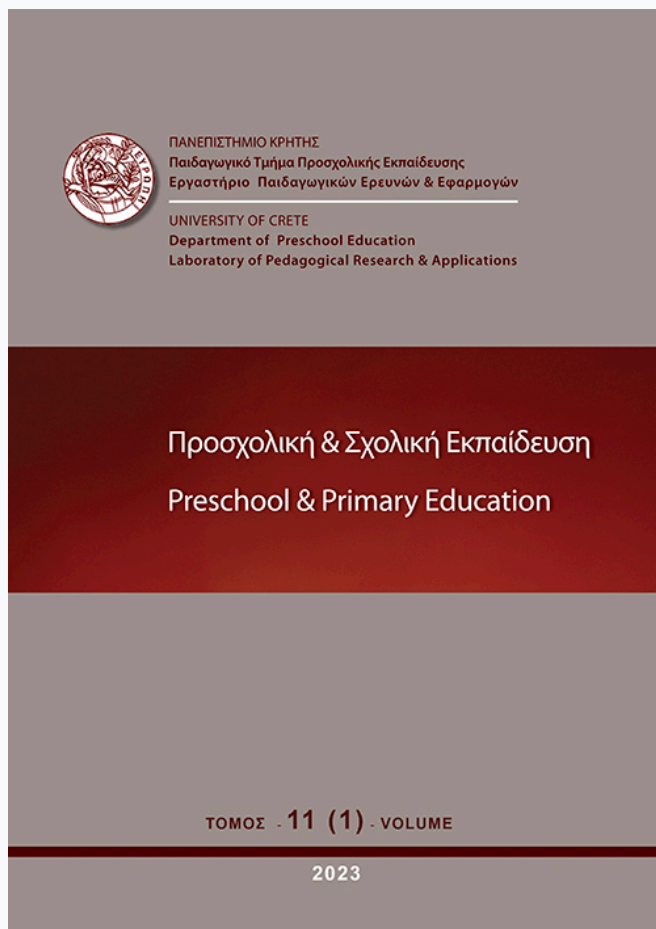

Preschool and Primary Education

Τόμ. 11, Αρ. 1 (2023)

Μάιος 2023

Κινούμενα σχέδια και οπτικές αναπαραστάσεις του φύλου: Διδακτική πρόταση κριτικού γραμματισμού για παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας

Γαλήνη Γκαλά, Μαρίζα Γεωργάλου

doi: [10.12681/ppej.30524](https://doi.org/10.12681/ppej.30524)

Copyright © 2023, Γαλήνη Γκαλά, Μαρίζα Γεωργάλου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γκαλά Γ., & Γεωργάλου Μ. (2023). Κινούμενα σχέδια και οπτικές αναπαραστάσεις του φύλου: Διδακτική πρόταση κριτικού γραμματισμού για παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας. *Preschool and Primary Education*, 11(1), 76–102. <https://doi.org/10.12681/ppej.30524>

Κινούμενα σχέδια και οπτικές αναπαραστάσεις του φύλου: Διδακτική πρόταση κριτικού γραμματισμού για παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας

Γαλήνη Γκαλά
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Μαρίζα Γεωργάλου
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Περίληψη. Η παρούσα εργασία διερευνά τις οπτικές αναπαραστάσεις του φύλου στις δημοφιλείς παιδικές σειρές κινουμένων σχεδίων *Πέππα το Γουρουνάκι* και *Bluey* που μεταδίδονται από την τηλεόραση και το διαδίκτυο και απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας. Αναλύονται δύο επιλεγμένα επεισόδια, ένα από την κάθε σειρά, με τα μεθοδολογικά εργαλεία της *Γραμματικής του Οπτικού Σχεδίου* (Grammar of Visual Design: Kress & van Leeuwen, 2006). Από την ανάλυση προκύπτει ότι το οπτικό κείμενο της *Πέππα το Γουρουνάκι* εγγράφει μεγαλύτερο σεξιστικό αποτύπωμα στη συνείδηση παιδιών προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας, σχετικά με τις έμφυλες διαφορές, σε σύγκριση με το οπτικό κείμενο της *Bluey*, στο οποίο αναπαράγεται οπτικά η έμφυλη ανισότητα, αλλά παράλληλα εντάσσονται ενθαρρυντικά μη στερεότυπα στοιχεία σε αυτό. Με βάση την ανάλυσή μας, και με θεωρητικό υπόβαθρο τον κριτικό γραμματισμό και το μοντέλο των πολυγραμματισμών, προτείνουμε δραστηριότητες για παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας, με στόχο την αποδυνάμωση και τη μετατόπιση της ιδεολογίας που αφορά το φύλο σε σχέση με την εξωτερική εμφάνιση, τα χρώματα και τα παιχνίδια ρόλων.

Λέξεις Κλειδιά: Κινούμενα σχέδια, έμφυλες ταυτότητες, πολυτροπικότητα, γραμματική οπτικού σχεδίου, κριτικός γραμματισμός, πολυγραμματισμοί, προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση

Summary. This study explores visual representations of gender in the animated series *Peppa Pig* and *Bluey*. Both series are available on television and the internet and target preschoolers. We analyzed two selected episodes, one from each series, drawing on Kress and van Leeuwen's (2006) *Grammar of Visual Design*. Overall, the findings emerging from the analysis indicate that *Peppa Pig's* visual text perpetuates gender stereotypes and sexism more than *Bluey's*. On the other hand, *Bluey's* visual text may reproduce gender inequality but it includes non-stereotypical elements as well. Based on our analysis, and having critical literacy and multiliteracies as our theoretical underpinnings, we put forward a teaching proposal for first grade students. The main aim of our proposal is to weaken and eventually shift gender ideology related to appearance, colours and roleplay activities.

Keywords: Animated series, gender identities, multimodality, grammar of visual design, critical literacy, multiliteracies, preschool and primary education

Υπεύθυνος επικοινωνίας: Μαρίζα Γεωργάλου, Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Σχολή Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών, 3ο χλμ. Εθνικής Οδού Φλώρινας - Νίκης, 53100, Φλώρινα. e-mail: mgeorgalou@uowm.gr

Ηλεκτρονικός εκδότης: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών
URL: <http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/education>

Εισαγωγή

Τα παιδιά αναπτύσσουν σταδιακά στερεοτυπικές προκαταλήψεις από τη βρεφική ηλικία, ως αποτέλεσμα της «φυσικής ανάγκης» των ανθρώπων να κατηγοριοποιούν τις πληροφορίες που λαμβάνουν για να νοηματοδοτήσουν τον κόσμο και της τάσης τους να εστιάζουν στα στοιχεία που διαφοροποιούν τις ομάδες, παρά σε αυτά που συγκλίνουν (Χατζηχρήστου κ.ά., 2008). Από την ηλικία των τριών ετών τα παιδιά είναι σε θέση να κάνουν ταξινομήσεις ως προς το φύλο¹, αναγνωρίζοντας το φύλο το δικό τους και άλλων ατόμων, αντιστοιχίζοντας πρόσωπα με φωνές και κατηγοριοποιώντας φωτογραφίες, ενώ, σύμφωνα με τον Bergen (2001, όπ. αναφ. στο Χατζηχρήστου κ.ά., 2008), από τα τέσσερα έτη αξιολογούν αρνητικά τα μέλη των ομάδων στις οποίες δεν ανήκουν (εξω-ομάδες) και θετικά τα μέλη των ομάδων στις οποίες ανήκουν (ενδο-ομάδες). Ο Bergen υποστηρίζει ότι οι στερεοτυπικές αντιλήψεις διαμορφώνονται άμεσα στο οικογενειακό περιβάλλον, όταν τα παιδιά παρατηρούν και μιμούνται τις συμπεριφορές που εκδηλώνουν οι γονείς, αλλά και έμμεσα από την επαφή με λεκτικά ή μη λεκτικά μηνύματα από το ευρύτερο περιβάλλον τους, όπως άλλα μέλη της οικογένειας, τα ΜΜΕ και το σχολείο. Ο έμμεσος τρόπος καλλιέργειας και αναπαραγωγής των προκαταλήψεων μέσω των ΜΜΕ και των κειμένων μαζικής κουλτούρας για παιδιά, που προβάλλουν, αποτελεί το αντικείμενο της πραγμάτευσής μας.

Έχει διαπιστωθεί ότι τα κείμενα μαζικής κουλτούρας² (κυρίως σειρές και ταινίες), που απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας, προβάλλουν πρότυπα συμπεριφοράς που σχετίζονται με το φύλο και αναπαράγουν έμφυλα στερεότυπα (βλ. ενδεικτικά, Μαρωνίτη & Στάμου 2014· Unger & Sunderland, 2007· Walsh & Leaper 2019, καθώς και τη συζήτηση που ακολουθεί στην επόμενη ενότητα), τα οποία μπορεί να επηρεάσουν τη διαμόρφωση της έμφυλης ταυτότητάς τους. Παρά την έντονη ερευνητική δραστηριότητα γύρω από τις έμφυλες αναπαραστάσεις στα κείμενα μαζικής κουλτούρας, οι περισσότερες εργασίες επικεντρώνονται στις γλωσσικές επιλογές των δημιουργών. Ωστόσο, εκτός από το γλωσσικό κείμενο, εξίσου αναπαράγει την έμφυλη διχοτόμηση και το οπτικό κείμενο (Κοκογιάννης 2011). Οι εικόνες που απευθύνονται σε μικρά παιδιά υπογραμμίζουν τις διαφορές μεταξύ αντρικού και γυναικείου κόσμου, αποτυπώνοντας σεξιστικά πρότυπα στη συνείδησή τους.

Στην παρούσα εργασία, αντλώντας από τη *Γραμματική του Οπτικού Σχεδίου* (Grammar of Visual Design) των Kress και van Leeuwen (2006), εστιάζουμε το ενδιαφέρον μας στους τρόπους με τους οποίους αναπαρίσταται οπτικά η έμφυλη ταυτότητα των αρσενικών και των θηλυκών μυθοπλαστικών χαρακτήρων στις παγκοσμίως δημοφιλείς σειρές κινουμένων σχεδίων *Πέππα το Γουρουνάκι* (Peppa Pig) και *Bluey*. Επιπλέον, με θεωρητικό υπόβαθρο τον κριτικό γραμματισμό και το μοντέλο των πολυγραμματισμών, αξιοποιούμε τα ευρήματα της ανάλυσής μας για να προτείνουμε εκπαιδευτικές δραστηριότητες, οι οποίες βοηθούν στην ανίχνευση, τη συνειδητοποίηση και αποδυνάμωση των έμφυλων στερεοτύπων που αναπαράγονται στα υπό μελέτη οπτικά κείμενα αλλά και στις σειρές κινουμένων σχεδίων γενικότερα. Οι δραστηριότητες απευθύνονται σε μαθητές/τριες πρωτοσχολικής ηλικίας, καθώς, όπως επισημαίνει ο Bergen (2001, όπ. αναφ. στο Χατζηχρήστου κ.ά., 2008), τη δεδομένη περίοδο ακόμη δεν έχουν παγιωθεί οι στερεοτυπικές αντιλήψεις που φέρουν ασυνείδητα τα παιδιά, επομένως η διδακτική παρέμβαση μπορεί να είναι αποτελεσματικότερη.

Η συζήτησή μας ξεκινά με μια σύντομη ανασκόπηση μελετών γύρω από τις παιδικές ταινίες/σειρές και τα έμφυλα στερεότυπα και συνεχίζει με το θεωρητικό μας πλαίσιο, στο οποίο παρουσιάζονται οι βασικές αρχές του κριτικού γραμματισμού και των πολυγραμματισμών. Έπειτα, περιγράφονται τα δεδομένα και τα μεθοδολογικά εργαλεία που αξιοποιήθηκαν στην ανάλυση των κειμένων. Ακολουθεί η ανάλυση επιλεγμένων οπτικών κειμένων από τις σειρές *Πέππα το Γουρουνάκι* και *Bluey*. Στη συνέχεια, με βάση αυτή την ανάλυση, αναπτύσσεται μία διδακτική πρόταση κριτικού γραμματισμού για παιδιά

πρωτοσχολικής ηλικίας. Τέλος, συνοψίζονται τα ευρήματα και διατυπώνονται προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

Αναπαραστάσεις του φύλου σε παιδικές ταινίες και σειρές

Υπάρχουν έρευνες που επιβεβαιώνουν ότι οι παιδικές ταινίες και σειρές αναπαράγουν τον ηγεμονικό λόγο σχετικά με τη φυσικότητα των έμφυλων διαφορών. Στην έρευνα των Unger και Sunderland (2007) μελετούν τους έμφυλους λόγους (gendered discourses) στην ταινία κινουμένων σχεδίων *Σρεκ* (*Shrek*, κυκλοφόρησε το 2001), με πρωταγωνιστές τον Σρεκ (ένα άσχημο αλλά καλόκαρδο τέρας), την πριγκίπισσα Φιόνα (η οποία, χάρη σε ένα ζόρκι, κάθε βράδυ μεταμορφώνεται σε τέρας και το πρωί γίνεται πάλι άνθρωπος), τον γάιδαρο Ντόνκι και τον λόρδο Φάρκουαντ. Όπως διαπιστώνουν, αν και η ταινία αμφισβητεί ανοικτά και ανατρέπει αρκετά έμφυλα στερεότυπα, ταυτόχρονα τα αναπαράγει. Ειδικότερα, η Φιόνα είναι όμορφη, αλλά όχι παθητική. Παρουσιάζεται να έχει έντονη δραστηριότητα, απαιτώντας δράση και από τον σωτήρα της, τον Σρεκ. Θεωρεί τον εαυτό της άσχημο όταν είναι τέρας, ωστόσο οι δημιουργοί της ταινίας την παρουσιάζουν με γλυκό πρόσωπο που θυμίζει χερουβείμ. Όπως σημειώνουν οι Unger και Sunderland, η γλυκύτητα της Φιόνας ως τέρας διαψεύδει κατά ειρωνικό τρόπο το ενδεχόμενο αληθινής ασχημίας για μια ηρώίδα/πριγκίπισσα. Ο Ντόνκι παρουσιάζεται ανδροπρεπής αλλά και φοβισμένος. Ο Σρεκ αναπαρίσταται ως στερεοτυπικά αρρενωπός στο μεγαλύτερο μέρος της ταινίας. Ωστόσο, εμφανίζεται και σε λιγότερο στερεοτυπικούς ρόλους: ως παθητικός παρευρισκόμενος σε μια σκηνή μάχης όπου τραυματίζεται, ενώ σε άλλη σκηνή βιώνει την ερωτική απόρριψη. Ο Φάρκουαντ, από την άλλη, αντιπροσωπεύει μια άλλη πλευρά της στερεοτυπικής αρρενωπότητας: είναι αυταρχικός, σεξουαλικά επιθετικός, θέλει να «έχει κτήμα του» την «τέλεια πριγκίπισσα», ενώ στο τέλος, ως σατιρική σεναριακή ανατροπή, τον τρώει ένας θηλυκός δράκος.

Στη μελέτη των Μαρωνίτη και Στάμου (2014) διερευνάται η κοινωνιογλωσσική αναπαράσταση του φύλου σε δύο ταινίες κινουμένων σχεδίων: τα *Αυτοκίνητα 2* (*Cars 2*, κυκλοφόρησε το 2011) και το *Winx Club: Το μυστικό του Χαμένου Βασιλείου* (*Winx Club: The Secret of the Lost Kingdom*, κυκλοφόρησε το 2007), οι οποίες απευθύνονται σε αγόρια και κορίτσια αντίστοιχα. Η συγκεκριμένη μελέτη δείχνει ότι και στις δύο περιπτώσεις αναπαράγονται παραδοσιακές έμφυλες ιδεολογίες. Στην πρώτη, οι θηλυκοί χαρακτήρες απεικονίζονται δυναμικοί και παίρνουν μέρος σε επικίνδυνες αποστολές, υιοθετώντας το αρσενικό ομιλιακό ύφος για να ανταπεξέλθουν σε ένα επάγγελμα που συνδέεται με το αντρικό φύλο, επιβεβαιώνοντας έτσι τον ηγεμονικό λόγο για την κυριαρχία του αντρικού φύλου. Στη δεύτερη ταινία, αναπαράγεται η παραδοσιακή θηλυκή ταυτότητα μέσω του ομιλιακού ύφους και των επικοινωνιακών στρατηγικών (συνεργασία, αλληλεγγύη), που χρησιμοποιούν οι χαρακτήρες, καθώς και από το γεγονός ότι τα αγόρια θαυμάζουν τα κορίτσια.

Οι Walsh και Leaper (2019) πρόσφατα διερεύνησαν την έμφυλη απεικόνιση των χαρακτήρων κειμένων μαζικής κουλτούρας για παιδιά προσχολικής ηλικίας, ως προς τον πληθυσμό, τις λεκτικές συνεισφορές, τη δεοντική τροπικότητα³ στο ομιλιακό ύφος, την επιθετικότητα, το είδος δραστηριοτήτων στις οποίες εμπλέκονται και την εξωτερική εμφάνιση, με δείγμα 34 παιδικών σειρών που προβάλλονται από τα αμερικανικά κανάλια Nick Jr, Disney Jr, PBS και Sprout. Οι περισσότερες από αυτές τις σειρές προβάλλονται μεταγλωττισμένες από τα αντίστοιχα κανάλια της ελεύθερης και συνδρομητικής ελληνικής τηλεόρασης, επομένως τα συμπεράσματα από την έρευνά τους αφορούν και την ελληνική πραγματικότητα. Από την έρευνα των Walsh και Leaper προκύπτει ότι τα τηλεοπτικά προγράμματα για κοινό προσχολικής ηλικίας, αναπαράγουν αρκετά έμφυλα στερεότυπα, με εξαίρεση συγκεκριμένες σειρές, στις οποίες πρωταγωνιστούν

κυρίως θηλυκοί χαρακτήρες. Διαπιστώνουν, επίσης, ότι η παρουσία στερεοτυπικών έμφυλων αναπαραστάσεων είναι λιγότερο έντονη στα προγράμματα που απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, σε αντίθεση με αυτά που απευθύνονται σε παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας. Συγκεκριμένα, η έρευνά τους δείχνει ότι ο πληθυσμός των αρσενικών χαρακτήρων είναι σχεδόν διπλάσιος από αυτόν των θηλυκών, επιβεβαιώνοντας την κυριαρχία του αντρικού φύλου. Παρ'όλα αυτά, οι θηλυκοί χαρακτήρες εμφανίζονται περισσότερο ομιλητικοί, αναπαράγοντας το στερεότυπο ότι οι γυναίκες μιλούν περισσότερο από τους άντρες. Οι Walsh και Leaper δεν εντόπισαν περισσότερα στοιχεία δεοντικής τροπικότητας στον λόγο μεταξύ αρσενικών χαρακτήρων, όπως ανέμεναν αρχικά. Παρατήρησαν, ωστόσο, αυξημένη χρήση στοιχείων δεοντικής τροπικότητας από θηλυκούς χαρακτήρες σε σειρές όπου πρωταγωνιστούν θηλυκοί χαρακτήρες. Στις υπό μελέτη σειρές, βρήκαν ελάχιστα δείγματα επιθετικότητας (λεκτικής και σωματικής), γεγονός που αποδίδουν στο ότι η χρήση βίας σε παιδικές σειρές για την προσχολική ηλικία, έχει απαγορευτεί από το 1990, οπότε ιδρύθηκε ο θεσμός Children's Television Act. Τα ελάχιστα δείγματα, ωστόσο, προέρχονταν από αρσενικούς χαρακτήρες, συμβάλλοντας στην στερεοτυπική σύνδεση της βίας με το φύλο. Όσον αφορά τις δραστηριότητες, οι Walsh και Leaper εντόπισαν ότι δύο κατηγορίες εμφανίζονταν πιο συχνά μεταξύ θηλυκών χαρακτήρων: οι τέχνες του θεάματος (χορός, θέατρο και μουσική) και οι εικαστικές τέχνες (ζωγραφική, γλυπτική κλπ), ενώ εμπλέκονταν και σε περισσότερες δραστηριότητες φυσικής άσκησης σε σύγκριση με τους αρσενικούς χαρακτήρες. Δεν παρατήρησαν αντίστοιχη σύνδεση του αρσενικού φύλου με συγκεκριμένες δραστηριότητες, στις σειρές που ανέλυσαν. Σύμφωνα με τους Walsh και Leaper (2019), αυτό το εύρημα αποτυπώνει το γεγονός ότι τα αγόρια δέχονται μεγαλύτερες πιέσεις από τα κορίτσια, ώστε να αποφεύγουν συμπεριφορές που δε συνάδουν με την έμφυλη ταυτότητά τους. Με παρόμοιο τρόπο, αποτυπώνεται η τάση να αποφεύγουν τα αγόρια χρώματα που συνδέονται με τη θηλυκή ταυτότητα και όχι το αντίθετο. Οι θηλυκοί χαρακτήρες απεικονίζονται κυρίως με έμφυλους ενδείκτες που συνδέονται με το φύλο τους: το χρώμα της ενδυμασίας (ροζ και μοβ), τα αξεσουάρ που φορούν (κοσμήματα). Δεν συμβαίνει το ίδιο στους αρσενικούς χαρακτήρες, που φορούν τόσο μπλε όσο και κόκκινα και μαύρα ρούχα, ωστόσο φορούν συχνότερα ζώνη εργαλείων. Τέλος, οι γυναικείοι χαρακτήρες εμφανίζονται πιο σπάνια με εύσωμο σωματότυπο, στέλνοντας ενδεχομένως το μήνυμα ότι τα κορίτσια και οι γυναίκες δεν πρέπει να είναι υπέρβαρες. Οι Walsh και Leaper καταλήγουν ότι αν εμπλουτιστεί η ποικιλία των έμφυλων αναπαραστάσεων σε κείμενα μαζικής κουλτούρας για παιδιά προσχολικής ηλικίας, θα τα βοηθήσει να αντιληφθούν ότι υπάρχουν περισσότεροι τρόποι με τους οποίους μπορούν τα ίδια και οι γύρω τους να εκφράζονται καθώς εξελίσσονται.

Η ανάλυση των επιλεχθέντων οπτικών κειμένων στην παρούσα εργασία επιβεβαιώνει όλες τις παραπάνω έρευνες. Οι υπό μελέτη σειρές αναπαράγουν και ενισχύουν την ανισότητα των φύλων σε βάρος άλλοτε του αντρικού κι άλλοτε του γυναικείου φύλου. Θετικό στοιχείο, όπως θα δούμε παρακάτω, αποτελεί το γεγονός ότι στη σειρά «Bluey» απουσιάζουν οι ενδείκτες που θα προσδιόριζαν την έμφυλη ταυτότητα των χαρακτήρων, με εξαίρεση τη σωματική διάπλαση και το ύψος των ενηλίκων, καθώς και το γεγονός ότι ορισμένοι χαρακτήρες εμπλέκονται σε δραστηριότητες που δεν συνδέονται στερεοτυπικά με το αντίστοιχο φύλο τους.

Γραμματισμός, κριτικός γραμματισμός, πολυγραμματισμοί

Ο όρος *γραμματισμός* (literacy) αναφέρεται στην ικανότητα του ατόμου να διαβάζει και να κατανοεί ένα γραπτό κείμενο (αλφαριθμητισμός), αλλά και στην ικανότητα «να κατανοεί, να ερμηνεύει, να αντιμετωπίζει κριτικά και να παράγει όλα τα είδη λόγου και κειμένων που είναι

απαραίτητα για την κοινωνία στην οποία ζει» (Φτερνιάτη, 2010, σελ. 37). Η μετατόπιση της έννοιας του γραμματισμού από αυτή του αλφαριθμητισμού οφείλεται στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές εξελίξεις (γλωσσική πολυμορφία, μετανάστευση, πολυπολιτισμικότητα, παγκόσμια οικονομική ενοποίηση), καθώς και στην αυξανόμενη χρήση των νέων τεχνολογιών και του διαδικτύου. Απόρροια των παραπάνω είναι η αποδυνάμωση του γλωσσικού σημειωτικού συστήματος και η επικράτηση των πολυτροπικών μεθόδων μετάδοσης νοημάτων (Kalantzis et al., 2019). Κατά συνέπεια, επηρεάζεται ο τρόπος διδασκαλίας της γλώσσας και εφαρμόζονται νέες παιδαγωγικές πρακτικές, που έχουν ως στόχο την ανάπτυξη της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης των μαθητών/τριών (*critical language awareness*), δηλαδή την εξοικείωσή τους με την κριτική προσέγγιση των μηνυμάτων που παράγουν και προσλαμβάνουν και τη χειραφέτησή τους από την εξουσία κυρίαρχων ιδεολογιών που αναπαράγονται μέσω του λόγου (Fairclough 1992).

Στο σύγχρονο σχολείο, ο στόχος αυτός μπορεί να επιτευχθεί μέσω της παιδαγωγικής του κριτικού γραμματισμού (*critical literacy*). Αφετηρία του κριτικού γραμματισμού αποτελεί η αντίληψη ότι η ενασχόληση με τα κείμενα στοχεύει αφενός στην αποτελεσματική λειτουργία των μαθητών/τριών ως μελλοντικών πολιτών στις επικοινωνιακές ανάγκες της κοινωνίας και αφετέρου στην ανάπτυξη της κριτικής τους σκέψης απέναντι σε αυτά τα κείμενα, ώστε να αναγνωρίζουν, τις ιδεολογίες και τα στερεότυπα που αυτά συντηρούν ή αναπαράγουν (Στάμου κ.ά., 2016). Σε αυτό το πλαίσιο, και λαμβάνοντας υπόψη τις επισημάνσεις της Καραγιαννάκη (2021) για την αναγκαιότητα εστίασης της κριτικής εκπαίδευσης στις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου όχι μόνο στο γλωσσικό αλλά και στο οπτικό σημειωτικό σύστημα, στην εργασία αυτή επικεντρωνόμαστε στην ανάπτυξη οπτικού γραμματισμού (*visual literacy*) των μικρών μαθητών/τριών, δηλαδή, στην ικανότητά τους να προσλαμβάνουν, να δημιουργούν, να επεξεργάζονται κριτικά και να αξιολογούν οπτικά μηνύματα και αναπαραστάσεις, καθώς και να επινοούν νέους τρόπους αναπαράστασης μέσω της εικόνας (Τσάκωνα 2013: 406).

Οι θέσεις και οι στόχοι του κριτικού γραμματισμού έχουν αξιοποιηθεί στο πλαίσιο της παιδαγωγικής των πολυγραμματισμών (*multiliteracies*) (Kalantzis et al., 2019· New London Group 1996). Στη μελέτη μας υιοθετήσαμε το συγκεκριμένο παιδαγωγικό πλαίσιο για τον σχεδιασμό ενδεικτικών δραστηριοτήτων κριτικής διδασκαλίας οπτικών κειμένων προερχόμενων από κινούμενα σχέδια. Οι πολυγραμματισμοί δίνουν έμφαση στην τριβή των μαθητών/τριών με μεγάλη ποικιλία κειμένων και ειδών λόγου, τα οποία αντλούνται από ένα ευρύ φάσμα μέσων και πηγών και συνδυάζουν διαφορετικούς σημειωτικούς τρόπους (γλωσσικούς –γραπτούς και προφορικούς–, οπτικούς, ακουστικούς, χειρονομιακούς, απτικούς και χωροαντιληπτικούς) (Kalantzis et al., 2019). Μέσω της εξοικείωσης με την επεξεργασία των κειμένων, οι μαθητές/τριες αναπτύσσουν μια κριτική μεταγλώσσα ώστε να κατανοούν την κοινωνική και πολιτισμική δύναμη των κειμένων (Kalantzis & Cope, 2001). Το μοντέλο των πολυγραμματισμών περιλαμβάνει τέσσερις αλληλοεξαρτώμενες φάσεις (Kalantzis & Cope, 2001· Kalantzis et al., 2019):

- Τοποθετημένη πρακτική (*situated practice*): Αφορά την αξιοποίηση κειμένων από το εξωσχολικό περιβάλλον των μαθητών και τις καθημερινές τους εμπειρίες, με στόχο την εξασφάλιση του μαθησιακού ενδιαφέροντος και της ενεργού εμπλοκής τους στη διαδικασία.
- Ανοιχτή διδασκαλία (*overt instruction*): Αφορά τη διεξαγωγή δραστηριοτήτων, ώστε τα παιδιά να κατανοήσουν τη λειτουργία των γλωσσικών καθώς και άλλων σημειωτικών στοιχείων οργάνωσης, σύστασης και κατανόησης των κειμένων.
- Κριτική πλαίσιωση (*critical framing*): Αφορά την κριτική επεξεργασία του κειμένου στο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο όπου παράγεται.

- Μετασχηματισμένη πρακτική (transformed practice): Αφορά την αναπλασισμένη παραγωγή γραπτού, προφορικού ή πολυτροπικού λόγου, δηλαδή την προσαρμογή του κειμένου σε άλλο επικοινωνιακό ή κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο⁴.

Ακολουθώντας τη Φτερνιάτη κ.ά. (2016), προτείνουμε η εφαρμογή των παραπάνω φάσεων να γίνει σε συνδυασμό με την ομαδοσυνεργατική προσέγγιση στη διδασκαλία, ώστε να εξασφαλιστεί η εμπλοκή των ίδιων των μαθητών/τριών στη μαθησιακή διαδικασία, και η καλλιέργεια των δεξιοτήτων συλλογικής συνεργατικής δράσης μέσω της αλληλεπίδρασης μεταξύ τους για την επίτευξη ενός κοινού σκοπού (Ματσαγγούρας, 2000).

Δεδομένα

Η πρώτη παιδική σειρά κινουμένων σχεδίων που μελετάται στην παρούσα εργασία είναι η *Peppa Pig*, με ελληνικό τίτλο *Πέππα το Γουρουνάκι*, η οποία προβλήθηκε για πρώτη φορά στο Ηνωμένο Βασίλειο, στις 31 Μαΐου 2004, με δημιουργούς τους Neville Astley και Mark Baker και παραγωγό τον Phil Davies. Μέχρι τη συγγραφή του παρόντος, έχουν προβληθεί 366 επεισόδια, διάρκειας περίπου πέντε λεπτών το κάθε επεισόδιο. Η σειρά έχει μεταφραστεί και αναμεταδοθεί σε 180 χώρες του κόσμου, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, όπου προβάλλεται μέσω του ελεύθερου ελληνικού τηλεοπτικού καναλιού STAR. Παράλληλα, βρίσκεται σε εξέλιξη ο έβδομος κύκλος επεισοδίων στο Ηνωμένο Βασίλειο, ο οποίος ξεκίνησε στις 5 Μαρτίου 2021 (Wikipedia, 2021α, 2021β).

Η σειρά με την οποία αντιπαραβάλλεται η *Πέππα το Γουρουνάκι* είναι η *Bluey*, με ομώνυμο τίτλο στην ελληνική εκδοχή. Η σειρά προβλήθηκε για πρώτη φορά στην Αυστραλία, την 1^η Οκτωβρίου 2018, με δημιουργό τον Joe Brumm και παραγωγό τη Sam Moor. Μέχρι τη συγγραφή του παρόντος, έχουν προβληθεί τρεις κύκλοι, με συνολικά 130 επεισόδια, διάρκειας περίπου επτά λεπτών το κάθε επεισόδιο (Wikipedia 2021α). Στην Ελλάδα, η σειρά προβάλλεται μέσω του καναλιού Disney Junior, που μεταδίδεται από διάφορες πλατφόρμες συνδρομητικής τηλεόρασης.

Η ανάλυση βασίζεται στην ελληνική μεταγλώττιση των δύο σειρών. Τα κριτήρια επιλογής των συγκεκριμένων σειρών ήταν οι ομοιότητες και διαφορές που εντόπισε η πρώτη συγγραφέας, παρακολουθώντας τες μαζί με τα παιδιά της για αρκετό καιρό. Συγκεκριμένα, και στις δύο, οι πρωταγωνιστικοί χαρακτήρες είναι ζώα με ανθρώπινα χαρακτηριστικά και αποτελούν τα μέλη τετραμελών οικογενειών με παιδιά προσχολικής ηλικίας. Στην *Πέππα το Γουρουνάκι* πρωταγωνιστεί η οικογένεια γουρουνιών, με τον μπαμπά Γουρουνάκη, τη μαμά Γουρουνίτσα, την Πέππα (4 ετών) και τον Τζορτζ (2 ετών), ενώ στην *Bluey* πρωταγωνιστεί η οικογένεια σκύλων ράτσας Blue Heeler, με τον Bandit (μπαμπάς), την Chilly (μαμά), την Bluey (6 ετών) και την Bingo (4 ετών). Και στις δύο σειρές ο κεντρικός χαρακτήρας είναι το μεγαλύτερο σε ηλικία παιδί κάθε οικογένειας. Τα ονόματά τους (Πέππα και Bluey) αποτελούν τους τίτλους των σειρών. Οι χαρακτήρες που πλαισιώνουν την οικογένεια Γουρουνάκη (φίλοι, συμμαθητές, συνεργάτες, γείτονες κ.λπ.), ανήκουν σε άλλα είδη ήμερων και άγριων ζώων (γάτα, σκύλος, κουνέλι, ζέβρα, ελέφαντας, λύκος κ.λπ.). Στην *Bluey*, από την άλλη, όλοι οι χαρακτήρες είναι ανθρωπόμορφοι σκύλοι και διαφοροποιούνται μόνο ως προς τη ράτσα τους ή μεταξύ σκύλων ίδιας ράτσας, με βάση το χρώμα του τριχώματός τους.

Η ταξινόμηση των χαρακτήρων στα δύο φύλα, στους χαρακτήρες της Πέππα γίνεται με βάση την ενδυμασία, τα χρώματα και τα χαρακτηριστικά του προσώπου (έντονες βλεφαρίδες και βαμμένα μάτια και χείλη για τις γυναίκες· γένια, μουστάκι και γυαλιά για τους άντρες). Αντίθετα, στην *Bluey* απουσιάζουν στις περισσότερες περιπτώσεις οι ενδείξεις που θα προσδιόριζαν την έμφυλη ταυτότητα των χαρακτήρων (χρώματα, ρούχα, αξεσουάρ, χαρακτηριστικά προσώπου), με εξαίρεση τη σωματική διάπλαση και το ύψος των ενηλίκων, με βάση την οποία διακρίνονται οι άντρες από τις γυναίκες. Η διαφορετική προσέγγιση των

δημιουργών των χαρακτήρων της Bluey ενδεχομένως συνδέεται με τα ευρήματα των ερευνών που έχουν διεξαχθεί τα τελευταία χρόνια σχετικά με την αναπαράσταση του φύλου σε κείμενα μαζικής κουλτούρας για παιδιά, τα οποία επιβεβαιώνουν την αναπαραγωγή του ηγεμονικού λόγου σχετικά με τη φυσικότητα των έμφυλων διαφορών (βλ., ενδεικτικά, Walsh & Leaper, 2019).

Τα επεισόδια και στις δύο σειρές είναι ολιγόλεπτα και συνήθως αυτοτελή. Πραγματεύονται θέματα σχετικά με τις καθημερινές δραστηριότητες της οικογένειας, το παιχνίδι, τις παιδικές φιλίες, γεγονός που τις καθιστά πιο εύκολα συγκρίσιμες, αν συνυπολογίσουμε τις δομικές ομοιότητες που παρουσιάζουν. Οι ομοιότητες αυτές, σύμφωνα με την Potter (2020), οφείλονται στο γεγονός ότι ο δημιουργός της Bluey, Joe Brumm, στο παρελθόν, είχε εργαστεί ως εξωτερικός συνεργάτης σε παιδικά προγράμματα στο Ηνωμένο Βασίλειο, σχεδιάζοντας κινούμενες εικόνες (animation) και αποφάσισε να δημιουργήσει μία σειρά αντίγραφο της *Πέππα το Γουρουνάκι*, προσαρμοσμένη στο κοινό της Αυστραλίας.

Στη διαδικτυακή βάση δεδομένων με πληροφορίες για ταινίες, ηθοποιούς και τηλεοπτικά προγράμματα, Internet Movie Database (IMDb), η *Πέππα το Γουρουνάκι* αξιολογείται με 6,4 βαθμούς στους 10, ενώ η *Bluey* με 9,7 βαθμούς στους 10 (Απρίλιος 2022). Εκτός, λοιπόν, των κοινών χαρακτηριστικών που εντοπίζονται στις σειρές, η βαθμολογική απόκλιση στις αξιολογήσεις των θεατών/τριών και το προβάδισμα της *Bluey* σε σχέση με μία ιδιαίτερα δημοφιλή σειρά σε παγκόσμιο επίπεδο, αποτέλεσε κριτήριο για τη διερεύνηση, ανάλυση και συγκριτική μελέτη τους. Ένα επιπλέον κριτήριο επιλογής των σειρών αποτέλεσε το γεγονός ότι εμπεριέχουν χιουμοριστικά στοιχεία και, σύμφωνα με μελέτες των Τσάμη κ.ά. (2016) και Φτερνιάτη κ.ά. (2016), τα κείμενα μαζικής κουλτούρας που προτιμούν να παρακολουθούν οι μαθητές/τριες είναι όσα περιέχουν το στοιχείο του χιούμορ.

Τα δεδομένα του άρθρου προέρχονται από μια ευρύτερη έρευνα για τη γλωσσική και εικονιστική κατασκευή του φύλου στις εν λόγω σειρές κινουμένων σχεδίων (Γκαλά, 2021). Στο παρόν, όπως προαναφέρθηκε, επικεντρωνόμαστε στην εικονιστική κατασκευή του φύλου, συντασσόμενες με τις παρατηρήσεις της Καραγιαννάκη (2021) για τον καιρίο ρόλο της εικόνας στην προσχολική και πρωτοσχολική ηλικία. Ειδικότερα, αναλύουμε δύο επεισόδια, την «Μπουγάδα» από την *Πέππα το γουρουνάκι* και την «Κουτσουρογοιρτή» από την *Bluey*, που πραγματεύονται τη θεματική των σχέσεων μέσα στην οικογένεια, μεταξύ των δύο φύλων και αναδεικνύουν ενδιαφέροντα ιδεολογικά ζητήματα, όπως είναι η έμφυλη ανισότητα, η σύνδεση του βιολογικού φύλου με την εξωτερική εμφάνιση, τα χρώματα και τη συμμετοχή σε συγκεκριμένες δραστηριότητες. Μετά την επιλογή των επεισοδίων, ακολούθησε προσεκτική παρακολούθησή τους και λήψη ενδεικτικών στιγμιότυπων οθόνης (screenshots).

Αναλυτικό πλαίσιο

Κατά την επικοινωνία, η κατασκευή, η μετάδοση και η κατανόηση νοημάτων γίνεται μέσω διαφορετικών σημειωτικών τρόπων όπως η γλώσσα (προφορική ή/και γραπτή), η εικόνα, ο ήχος, και οι κιναισθητικές πράξεις (χειρονομίες, κινήσεις, πόζες, χειρισμός αντικειμένων) (Χοντολίδου, 1999). Για να περιγράψουν τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζονται και διαπλέκονται οι σημειωτικοί τρόποι, οι Kress και van Leeuwen (2006) εισάγουν τους όρους *πολυτροπικό κείμενο* (multimodal text) και *πολυτροπικότητα* (multimodality). Όπως διευκρινίζουν οι Στάμου κ.ά. (2004, σελ. 667), ένα πολυτροπικό κείμενο είναι η «σύνθεση των επιμέρους σημειωτικών τρόπων», ενώ η πολυτροπικότητα αναφέρεται στα «στοιχεία που πηγάζουν από την επίδραση και τη διαπλοκή» των σημειωτικών τρόπων. Η ανάγνωση, η κατανόηση και η ερμηνεία του πολυτροπικού κειμένου είναι μια πολύπλοκη διαδικασία, κατά την οποία ο/η αποδέκτης/τρια κατασκευάζει νόημα εξετάζοντας τα επιμέρους στοιχεία (γλωσσικό κείμενο, εικόνες κ.λπ.) και ανασυνθέτοντάς τα, βάσει της εμπειρίας και της γνώσης του σε σχέση με τα είδη κειμένων και την προθετικότητα τους (Παπαδημητρίου, 2010).

Η *Γραμματική του Οπτικού Σχεδίου* των Kress και van Leeuwen (2006) παρέχει εργαλεία ανάλυσης των στοιχείων που συνθέτουν το πολυτροπικό κείμενο και των σημασιολογικών σχέσεων μεταξύ των διαφορετικών σημειωτικών συστημάτων (π.χ. γλωσσικό, οπτικό) «που διαπλέκονται για την οικοδόμηση νοημάτων σε συγκεκριμένα κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια» (Παπαδημητρίου 2010: 7). Η *Γραμματική του Οπτικού Σχεδίου* βασίζεται στη *Συστημική Λειτουργική Γραμματική* (Systemic Functional Grammar) του Halliday (1994), που αποτελεί μια κοινωνική, σημειωτική θεώρηση της γλώσσας, μέσω της οποίας μπορούν να μελετηθούν άλλοι τρόποι νοηματοδότησης. Οι Kress και van Leeuwen υποστηρίζουν ότι όλα τα σημειωτικά συστήματα επιτελούν τις τρεις λειτουργίες που αποδίδει ο Halliday στη γλώσσα: αναπαραστατική, διαπροσωπική και κειμενική. Οι τρεις λειτουργίες σχετίζονται με τους/τις συμμετέχοντες/ουσες ή τις οντότητες, τις διαδικασίες στις οποίες εμπλέκονται και τις αντίστοιχες περιστάσεις (αναπαραστατική/ιδεολογική), με τη σχέση που οικοδομείται μεταξύ οντοτήτων και θεατών/τριών (διαπροσωπική/διεπιδραστική) και με τον τρόπο οργάνωσης των γλωσσικών και οπτικών στοιχείων σε ένα ολοκληρωμένο σύνολο (κειμενική/συνθετική).

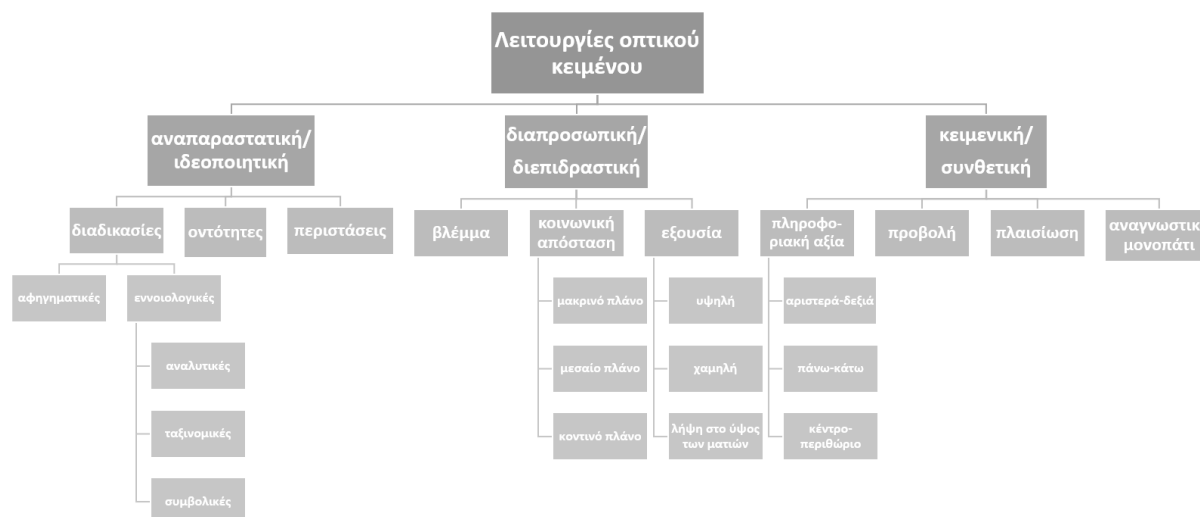
Συγκεκριμένα, η αναπαραστατική/ιδεολογική λειτουργία της εικόνας αφορά την κατασκευή μιας κοινωνικής πραγματικότητας, την ταυτοποίηση και τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων/ουσών, τις διαδικασίες, δηλαδή τις ενέργειες που απεικονίζονται και τις περιστάσεις στις οποίες συμβαίνουν. Σύμφωνα με τους Kress και van Leeuwen (όπ. αναφ. στο Στάμου κ.ά. 2011), οι διαδικασίες διακρίνονται σε τέσσερις κατηγορίες (τα παραδείγματα προέρχονται από την *Πέπλα το Γουρουνάκι*, Γκαλά 2021):

- Αφηγηματικές: Εικόνες που απεικονίζουν πράξεις των συμμετεχόντων/ουσών και γεγονότα (π.χ. ο μπαμπάς ψήνει, τα παιδιά παίζουν).
- Αναλυτικές: Εικόνες που απεικονίζουν ένα αντικείμενο προς παρατήρηση στον/ην θεατή/τρια, ως μια ολότητα με τα επιμέρους μέρη της (π.χ. το πυροσβεστικό όχημα με τη μάνικα, τη σκάλα και τη σειρήνα).
- Ταξινομικές: Εικόνες που απεικονίζουν τους/τις συμμετέχοντες/ουσες να ανήκουν στην ίδια ομάδα ή κατηγορία (π.χ. τα μέλη της ομάδας πυρόσβεσης των μαμάδων απεικονίζονται με αντιπυρικές στολές).
- Συμβολικές: Εικόνες που έχουν εμβληματική αξία (π.χ. η φανέλα και τα ποδοσφαιρικά παπούτσια του μπαμπά υποδηλώνουν την ενασχόλησή του με το ποδόσφαιρο).

Η διαπροσωπική/διεπιδραστική λειτουργία αφορά τη σχέση που οικοδομείται μεταξύ παραγωγού και θεατή/τριας με την παρουσία ή την απουσία διαδραστικών στοιχείων της εικόνας. Σε αυτά περιλαμβάνονται: (α) το βλέμμα, οι μορφασμοί και οι χειρονομίες, οι οποίες, όταν απευθύνονται στον/στην θεατή/τρια, αποτελούν *εικονιστική πράξη απαίτησης*, ενώ, όταν απουσιάζουν ή δεν απευθύνονται σε αυτόν/ήν, αποτελούν *εικονιστική πράξη προσφοράς*, διότι προσφέρονται για παρατήρηση. (β) η κοινωνική απόσταση που οικοδομείται μεταξύ των συμμετεχόντων/ουσών και του/της θεατή/τριας (προσωπική, μέτριου βαθμού και απρόσωπη) από το μέγεθος των πλάνων (κοντινό, μεσαίο και μακρινό αντίστοιχα), και (γ) οι σχέσεις εξουσίας που αναπτύσσονται μεταξύ των αναπαριστώμενων οντοτήτων και του/της θεατή/τριας (ασύμμετρη υπέρ του θεατή, ασύμμετρη υπέρ της οντότητας, ισότιμη) μέσω της γωνίας απεικόνισης της δράσης (υψηλή, χαμηλή ή στο ύψος των ματιών αντίστοιχα).

Τέλος, η κειμενική/συνθετική λειτουργία: εξετάζει (α) Την πληροφοριακή αξία, δηλαδή την τοποθέτηση των στοιχείων της εικονιστικής σύνθεσης στις ζώνες αριστερά-δεξιά, πάνω-κάτω και κέντρο-περιθώριο. Όσα στοιχεία τοποθετούνται αριστερά αποτελούν το δεδομένο ή γνωστό στον/στην θεατή/τρια, ενώ όσα βρίσκονται δεξιά είναι η νέα ή άγνωστη πληροφορία. Όσα στοιχεία τοποθετούνται πάνω δηλώνουν το ιδανικό ή αυτό που επιθυμούμε και όσα βρίσκονται κάτω δηλώνουν το πραγματικό ή αυτό που βιώνουμε. Όσα στοιχεία τοποθετούνται στο κέντρο συνιστούν την πιο σημαντική πληροφορία γύρω από την οποία

οργανώνονται τα υπόλοιπα στοιχεία-δορυφόροι. Όταν τα στοιχεία δεν οργανώνονται γύρω από ένα κέντρο και λειτουργούν ως ανεξάρτητοι πόλοι, τότε η εικόνα θεωρείται *πολωμένη*, (β) Τον βαθμό προεξοχής των στοιχείων ή ποια θεωρούνται πιο σημαντικά, (γ) Τον βαθμό πλαισίωσης που δείχνει αν τα στοιχεία συνδέονται μέσω ενός πλαισίου ή όχι και τέλος, (δ) Τα αναγνωστικά μονοπάτια, δηλαδή την επιλογή του σημείου εκκίνησης της ανάγνωσης και της πορείας που θα ακολουθήσουμε (Παπαδημητρίου, 2010· Στάμου κ.ά., 2011). Στο Σχήμα 1, παρουσιάζονται οι λειτουργίες και οι υπολειτουργίες του οπτικού κειμένου.

Σχήμα 1 Οι λειτουργίες του οπτικού κειμένου και οι υπολειτουργίες τους (Παπαδημητρίου 2010· Στάμου κ.ά., 2011).

Στην παρούσα εργασία, αναλύουμε και τις τρεις λειτουργίες των πολυτροπικών κειμένων. Συγκεκριμένα, όσον αφορά την αναπαραστατική λειτουργία, εξετάζονται οι συμμετέχοντες/ουσες και το είδος των διαδικασιών στις οποίες αυτοί/ές εμπλέκονται (αφηγηματικές, αναλυτικές, ταξινομικές, συμβολικές). Σε σχέση με τη διαπροσωπική λειτουργία, εξετάζονται η παρουσία ή απουσία βλέμματος, η κοινωνική απόσταση και οι σχέσεις εξουσίας που οικοδομούνται μεταξύ των αναπαραριστώμενων οντοτήτων και των θεατών. Στην κειμενική λειτουργία εστιάζουμε στην πληροφοριακή αξία των στοιχείων του οπτικού κειμένου, μέσω της τοποθέτησής τους σε συγκεκριμένες ζώνες καθώς και στον βαθμό προεξοχής των στοιχείων που θεωρούνται πιο σημαντικά. Τέλος, αν και στην ανάλυσή μας επικεντρωνόμαστε στο εικονιστικό μήνυμα, σε συγκεκριμένα παραδείγματα συζητάμε τον τρόπο με τον οποίο εικόνα και γλώσσα αλληλοσυμπληρώνονται και αλληλοενισχύονται για τη δημιουργία νοήματος.

Ανάλυση

Πέππα το Γουρουνάκι

Στο επεισόδιο «Η μπουγάδα»,⁵ η Πέππα, ο Τζορτζ και η μαμά Γουρουνίτσα βάζουν πλυντήριο και κατά λάθος βάζουν τη φανέλα του μπαμπά Γουρουνάκη ροζ, λίγο πριν από τον ποδοσφαιρικό αγώνα.

Στο οπτικό κείμενο, τα μέλη της οικογένειας Γουρουνάκη αναπαραριστώνται αρχικά στην αυλή του σπιτιού τους και κατευθύνονται προς το σκοινί απλώματος. Στο Στιγμιότυπο 1 (βλ. Παράρτημα 1, Πίνακα 1), ο μπαμπάς απλώνει την ποδοσφαιρική του φανέλα λίγο πριν φύγει για τη δουλειά, ενώ η μαμά, η Πέππα και ο Τζορτζ τον παρατηρούν χαρούμενες/οι. Ο μπαμπάς εμπλέκεται σε έναν μη στερεότυπο ρόλο, απλώνοντας τη φανέλα του, ωστόσο, αυτό συμβαίνει στο πλαίσιο της ενασχόλησής του με το ποδόσφαιρο, ένα άθλημα που συνδέεται στερεοτυπικά με το αντρικό φύλο. Είναι

χαρακτηριστικό ότι στην μπουγάδα του μπαμπά δεν συμπεριλαμβάνεται κανένα άλλο ρούχο εκτός της αθλητικής του εμφάνισης, αλλά και το γεγονός ότι φεύγοντας αμέσως μετά για τη δουλειά, αφήνει το άδειο καλάθι στο γρασιδί (Στιγμιότυπο 2). Η επίσημη ενδυμασία του μπαμπά (σακάκι, πουκάμισο και γραβάτα) και ο χαρτοφύλακας που παίρνει μαζί του συνδέονται με το υψηλό κοινωνικό γόητρο της επαγγελματικής του απασχόλησης (αρχιτέκτονας μηχανικός σε τεχνικό γραφείο).

Οι δημιουργοί, συνεπώς, οικοδομούν την ταυτότητα του δραστήριου και πολυπράγμονα οικογενειάρχη, που απασχολείται σε υψηλού κοινωνικού κύρους εργασία, αλλά συμμετέχει στις δουλειές του σπιτιού και διαθέτει ελεύθερο χρόνο για άθληση με την ομάδα του. Αντίθετα με τον μπαμπά, η μαμά στο συγκεκριμένο επεισόδιο, περιορίζεται στον ιδιωτικό χώρο του σπιτιού, την ενασχόληση με τα παιδιά, το πλύσιμο των ρούχων και την παρακολούθηση του αγώνα του μπαμπά, δηλαδή σε ρόλους που σχετίζονται με στερεοτυπικές απόψεις και αντιλήψεις για το γυναικείο φύλο. Από τα παραπάνω, προκύπτει ότι οι δημιουργοί αναπαράγουν την έμφυλη ανισότητα στο οπτικό κείμενο σε βάρος του γυναικείου φύλου.

Κατά τη διάρκεια του επεισοδίου, οι χαρακτήρες παρουσιάζονται να εμπλέκονται κυρίως σε αφηγηματικές διαδικασίες. Ο μπαμπάς απλώνει τη φανέλα και πηγαίνει στη δουλειά. Η μαμά και τα παιδιά παίζουν χοροπηδώντας στους λασιόλακκους, λερώνουν τη μπλούζα του μπαμπά και βάζουν πλυντήριο για να την πλύνουν. Ο μπαμπάς επιστρέφει από τη δουλειά, ψάχνει τη φανέλα του, μαθαίνει για τα συμβάντα που οδήγησαν στο να γίνει η φανέλα ροζ, συζητάει με την Πέπια και εκείνη τον προτρέπει να φορέσει το πουκάμισό του στον αγώνα. Έπειτα ο μπαμπάς συναντάει την ομάδα του, πηγαίνουν στο γήπεδο, παίζουν ποδόσφαιρο και πανηγυρίζουν για τη νίκη τους. Τέλος, όλοι/ες πέφτουν κάτω από τα γέλια με την διαπίστωση ότι οι ποδοσφαιρικές φανέλες είναι για να λερώνονται.

Στα Στιγμιότυπα 3, 4 και 5 γίνεται εμφανής η στερεοτυπική αντιμετώπιση του ροζ χρώματος από τους δημιουργούς και η σύνδεσή του με το γυναικείο φύλο, γεγονός που το καθιστά ακατάλληλο για εμφάνιση ποδοσφαιρικής ομάδας. Η έκφραση των προσώπων της μαμάς, της Πέπιας και του Τζορτζ (Στιγμιότυπο 3) υποδηλώνει την απογοήτευσή τους, όχι τόσο γιατί όλα τα ρούχα έγιναν ροζ, αλλά επειδή «το ροζ δεν είναι ωραίο χρώμα για ποδοσφαιρική φανέλα», όπως ισχυρίζεται η μαμά. Το ίδιο συμβαίνει και στο Στιγμιότυπο 4, όταν ο μπαμπάς συνειδητοποιεί ότι δεν πρόκειται για φουστάνι της μαμάς, όπως υπέθεσε αρχικά, αλλά για τη δική του φανέλα και δηλώνει ότι «δε γίνεται να φορέσει ροζ φανέλα στο ποδόσφαιρο». Από αυτές τις δηλώσεις αναδύεται η στερεοτυπική αντίληψη που συνδέει το ροζ χρώμα με το γυναικείο φύλο (βλ. σχετικά, Caldas-Coulthard & vanLeeuwen, 2002· Koller 2008).

Αμέσως μετά, αφού η Πέπια έχει εκδηλώσει τη δική της προτίμηση απέναντι στο ροζ χρώμα, η έκφρασή της αλλάζει και δείχνει χαρούμενη. Παράλληλα, ο Τζορτζ εκφράζει την έντονη δυσαρέσκεια και αποδοκμασία του στο χρώμα, κατόπιν ερώτησης από τον μπαμπά, με μορφοισμό αηδίας, βγάζοντας τη γλώσσα έξω και αναφωνώντας «λιακ» (Στιγμιότυπο 5). Αντίθετα, στο Στιγμιότυπο 6 απεικονίζεται η ευχαρίστηση των χαρακτήρων για το γεγονός ότι βρέθηκε τελικά «κάτι άσπρο» για να φορέσει ο μπαμπάς στον αγώνα, ακόμα και αν αυτό είναι το πουκάμισο που φορούσε στη δουλειά του, μαζί με τη γραβάτα, ένδυμα που θεωρείται άβολο και ακατάλληλο για άθληση.

Στο Στιγμιότυπο 7 δηλώνεται εικονιστικά, μέσω ταξινομικών διαδικασιών, η ομοιότητα μεταξύ των συμμετεχόντων/ουσών που ανήκουν στο ίδιο φύλο, στην ίδια ομάδα και στην ίδια οικογένεια. Στο ίδιο στιγμιότυπο οι συμμετέχοντες/ουσες συνδέονται μέσω μιας σχέσης μέρους-όλου, αφού οι οντότητες αποτελούν τα μέρη του συνόλου της οικογένειας, της λευκής και της μπλε ομάδας (αναλυτικές διαδικασίες). Συμβολικές διαδικασίες παρατηρούμε στα Στιγμιότυπα 1 και 2, όπου η αμφίσηση των χαρακτήρων υποδηλώνει το φύλο (φόρεμα, σακάκι, μπλούζα, αθλητική φανέλα), την επαγγελματική ιδιότητά τους (σακάκι, πουκάμισο και γραβάτα) και τη συμμετοχή τους σε αθλητική ομάδα (ποδοσφαιρική φανέλα). Συνεπώς, η ταξινόμηση των χαρακτήρων στα δύο φύλα γίνεται μέσω της ενδυμασίας, των χρωμάτων (κόκκινο και πορτοκαλί για την Πέπια και τη μαμά· πράσινο και μπλε για τον μπαμπά και τον Τζορτζ αντίστοιχα), καθώς και των χαρακτηριστικών του προσώπου τους (έντονες βλεφαρίδες, βαμμένα μάτια και χείλη η μαμά· γένια, μουστάκι και γυαλιά ο μπαμπάς).

Σε σχέση με τη διαπροσωπική λειτουργία του οπτικού κειμένου, οι χαρακτήρες δεν κοιτούν προς τον/τη θεατή/τρια, αλλά προσφέρονται προς παρατήρηση (εικονιστική πράξη προσφοράς). Οι

λήψεις εναλλάσσονται κατά τη διάρκεια του επεισοδίου. Υπάρχουν ελάχιστες κοντινές λήψεις που εστιάζουν στα πρόσωπα που απεικονίζονται, καθώς και μακρινές που απομακρύνονται από τους χαρακτήρες. Οι υπόλοιπες, που είναι και οι περισσότερες, είναι μεσαίες λήψεις και σε όλες τις περιπτώσεις η γωνία λήψης είναι στο ύψος των ματιών. Από τα παραπάνω, προκύπτει ότι οι δημιουργοί επιδιώκουν την ανάπτυξη οικειότητας και συμμετρικής σχέσης ισοτιμίας μεταξύ των χαρακτήρων και των θεατών/τριών.

Σχετικά με την κειμενική λειτουργία των εικόνων και τη ζώνη κέντρο-περιθώριο, παρατηρείται ότι στο Στιγμιότυπο 1 απεικονίζεται στο κέντρο η ποδοσφαιρική φανέλα, στην οποία επικεντρώνεται το ενδιαφέρον καθώς θα την φορέσει ο μπαμπάς στον ποδοσφαιρικό αγώνα στον οποίο θα συμμετέχει το ίδιο απόγευμα. Στο κέντρο του Στιγμιότυπου 2 βρίσκεται ο μπαμπάς, δίνοντας έμφαση στην εμπλοκή του στον μη στερεότυπο ρόλο του απλώματος ρούχων. Στο Στιγμιότυπο 3, η ροζ -πλέον- φανέλα τοποθετείται στο κέντρο της εικόνας, προκειμένου να τονιστεί η αλλαγή του χρώματος και η δυσαρέσκεια που επέφερε στους χαρακτήρες. Όσον αφορά τον άξονα δεξιά-αριστερά, στο Στιγμιότυπο 4 η ροζ φανέλα βρίσκεται στη δεξιά πλευρά της εικόνας, παίρνοντας τη θέση της νέας και σημαντικής πληροφορίας για τον μπαμπά. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το Στιγμιότυπο 5, όπου η προτίμηση της Πέππας στο ροζ χρώμα (με χαμόγελο) και η απέχθεια του Τζορτζ προς αυτό (με μορφασμό αηδίας) απεικονίζονται στα αριστερά της εικόνας ως δεδομένες στερεοτυπικές αντιδράσεις προς το ροζ ως ενδεικτη θηλυκότητας. Στο Στιγμιότυπο 6, ο μπαμπάς με το άσπρο πουκάμισο παρουσιάζεται στα δεξιά. Με αυτόν τον τρόπο, αποδίδεται μεγαλύτερη πληροφοριακή αξία στο γεγονός ότι βρέθηκε εναλλακτική της ροζ φανέλας. Τέλος, στο Στιγμιότυπο 7, εστιάζοντας στη ζώνη πάνω-κάτω, παρατηρούμε στο κάτω μέρος της εικόνας τη διασκέδαση που βιώνουν οι χαρακτήρες μετά το τέλος του παιχνιδιού.

Bluey

Στο επεισόδιο «Κουτσοουρογοιρτή»,⁶ ο Bandit, ο θείος Stripe και ο πατέρας του Lucky ανακοινώνουν την πρόθεσή τους να ξεριζώσουν τους κορμένους κορμούς δέντρων από την πίσω αυλή, αποκαλώντας το εγχείρημα «Κουτσοουρογοιρτή». Εν τω μεταξύ, η Bluey, η Bingo και η Muffin στήνουν ένα σαλόνι νυχτών σε ένα από τα κούτσουρα. Τα κορίτσια κάνουν διαμαρτυρία για να αποτρέψουν τους μπαμπάδες να αφαιρέσουν τον κορμό, λίγο πριν αρχίσουν τις διαπραγματεύσεις μαζί τους. Τελικά, τους αφήνουν να τον ξεριζώσουν με αντάλλαγμα εκείνοι πρώτα να προσποιηθούν τους πελάτες του σαλονιού νυχτών.

Στο οπτικό κείμενο, οι χαρακτήρες τοποθετούνται στην πίσω αυλή του σπιτιού της οικογένειας, εκτός από τις μαμάδες που στέκονται στο μπαλκόνι της βεράντας. Η Chilly και η Trxie παραμένουν στον χώρο αυτό, με εξαίρεση όταν κατεβαίνουν για να συμμετέχουν στο παιχνίδι των παιδιών και στο τέλος⁷, όταν η Chilly κατεβαίνει για να μιλήσει και να απομακρύνει την Bluey από τον κορμό.

Στα Στιγμιότυπα 8, 9 και 10 αναπαριστώνται οι τρεις ομάδες χαρακτήρων (μπαμπάδες, μαμάδες, παιδιά) στον κύριο χώρο δράσης τους, σε στερεότυπους ρόλους. Συγκεκριμένα, στο Στιγμιότυπο 8, βλέπουμε τον Stripe και τον μπαμπά του Lucky να παίζουν με τα παγάκια και το καπάκι του ψυγείου, όσο ο Bandit χτυπάει με το τσεκούρι τον κορμό. Οι μαμάδες επιδοκιμάζουν την προσπάθεια των μπαμπάδων (Στιγμιότυπο 9) και τα παιδιά στήνουν το «σαλόνι νυχτών» τους σε ένα από τα κούτσουρα, αφού το βάψουν και το στολίσουν (Στιγμιότυπο 10).

Οι χαρακτήρες εμπλέκονται κυρίως σε αφηγηματικές διαδικασίες. Όσο οι μπαμπάδες δουλεύουν και παίζουν παράλληλα, οι μαμάδες προσποιούνται τις πελάτισσες του σαλονιού νυχτών. Όπως φαίνεται από το Στιγμιότυπο 11, οι μαμάδες συμμετέχουν οικειοθελώς και με ευχαρίστηση στο παιχνίδι των παιδιών. Όταν η Bluey προτείνει στον Bandit να γίνει πελάτης τους, εκείνος αρνείται αμέσως και με απόλυτο τρόπο «Όχι. Κούτσοουρο.», χωρίς να γυρίσει προς το μέρος των παιδιών (Στιγμιότυπο 12). Με τον τρόπο αυτό, δηλώνεται εικονιστικά η

προτίμησή του σε μια δραστηριότητα που συνδέεται στερεοτυπικά με το αντρικό φύλο, έναντι αυτής του πελάτη σαλονιού νυχιών.

Τα κορίτσια συνεχίζουν το παιχνίδι τους, μέχρι τη στιγμή που οι μπαμπάδες πλησιάζουν τον κορμό τους και ξεκινά η λεκτική αντιπαράθεση των δύο ομάδων. Αρχικά, ο Bandit επιχειρεί να υπενθυμίσει τη συμφωνία που έκαναν, όταν η Bluey ζήτησε την άδειά του για να χρησιμοποιήσουν το κούτσουρο, ενοχλημένος ήδη, επειδή η Bluey αθετεί την υπόσχεσή της. Η Bluey, ωστόσο, δεν υποχωρεί και επιμένει, προκειμένου να μη σταματήσει το παιχνίδι τους, ότι δε συμφώνησε ποτέ σε κάτι τέτοιο. Έτσι, η λεκτική αντιπαράθεση οδηγείται σε αδιέξοδο και τα κορίτσια προχωρούν στην υπεράσπιση του κορμού τους, διαμαρτυρόμενες, με σύνθημα «Σώστε το Κούτσουρο». Στο Στιγμιότυπο 13, δηλώνεται εικονιστικά, μέσω ταξινομικών και αναλυτικών διαδικασιών, η ομοιότητα μεταξύ των συμμετεχόντων/ουσών που ανήκουν σε καθεμία από τις δύο ομάδες, με κριτήριο τη σωματική τους διάπλαση. Τα τρία κορίτσια κρατιούνται από τα χέρια και εμποδίζουν τους μπαμπάδες, που στέκονται αντικριστά τους να πλησιάσουν τον κορμό.

Οι μπαμπάδες υποστηρίζουν τα παιδιά. Έτσι, οι μπαμπάδες υποχωρούν, προχωρούν σε διαπραγματεύσεις και τελικά συμφωνούν να συμμετέχουν στο παιχνίδι των παιδιών. Ωστόσο, παρατηρώντας το ύφος και τους μορφασμούς έκπληξης και αποστροφής, όταν μαθαίνουν τους όρους υπό τους οποίους θα πάρουν το κούτσουρο (Στιγμιότυπο 14), την αντίδραση του Bandit για την τελική συμφωνία (χτυπάει το πρόσωπό του στο Στιγμιότυπο 15) και τη στάση τους (πόνος, αγωνία, ανία) κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού (Στιγμιότυπο 16), γίνεται αντιληπτό ότι η δυσαρέσκειά τους πηγάζει από στερεοτυπικές απόψεις και αντιλήψεις που συνδέουν το γυναικείο φύλο με την περιποίηση των άκρων και του προσώπου. Επομένως, οι δημιουργοί, υπογραμμίζουν την ασυμβατότητα του αντρικού φύλου με αυτή τη δραστηριότητα. Αυτό αναμένεται να προκαλέσει γέλιο στους/τις θεατές/τριες, ωστόσο, στιγματίζοντας παράλληλα τη συμμετοχή των πατεράδων σε αντίστοιχα παιχνίδια.

Η Chilly καταγράφει με το κινητό της και απαθανατίζει τη στιγμή που θεωρεί αστεία λόγω της ασυμβατότητας της αντρικής φύσης με τη συγκεκριμένη ενασχόληση (Στιγμιότυπο 17).

Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι οι μπαμπάδες, παρότι φανερώνουν έκδηλα την αντίθεσή τους, κάθονται, έστω και απρόθυμα, μέχρι τα παιδιά να σημάνουν το τέλος του παιχνιδιού, προκειμένου να συνεχίσουν με την «Κουτσουρογοιότητα» τους. Αναγνωρίζουν την αξία του παιχνιδιού για τα παιδιά και περιμένουν με υπομονή να ολοκληρωθεί, χωρίς να το διακόψουν με αυταρχικές μεθόδους, απομακρύνοντας τα παιδιά από τον χώρο. Συνεχίζουν, μάλιστα, την εργασία τους κρατώντας βαμμένα τα νύχια σε χέρια και πόδια, το μακιγιάζ και τη στέκα μονόκερου (Στιγμιότυπο 18).

Στο Στιγμιότυπο 19, τα κορίτσια εμπλέκονται σε μη στερεότυπους ρόλους, παίζοντας με σπαθιά και ασπίδες, με σκοπό να δώσουν μάχη για να υπερασπιστούν τον κορμό τους. Οι δημιουργοί, με την επιλογή αυτή, αναδεικνύουν τη συναισθηματική εμπλοκή των παιδιών με το παιχνίδι ρόλων, που δεν περιορίζεται στο αντικείμενο της περιποίησης, αλλά στην ιδιοκτησία και διαχείριση μιας επιχείρησης και την προστασία της απέναντι στους επίδοξους «καταστροφείς».

Σε σχέση με τη διαπροσωπική λειτουργία του οπτικού κειμένου, οι χαρακτήρες δεν κοιτούν προς τον/την θεατή/τρια, αλλά προσφέρονται προς παρατήρηση (εικονιστική πράξη προσφοράς). Υπάρχουν αρκετές κοντινές λήψεις που εστιάζουν στα πρόσωπα ή τα αντικείμενα που απεικονίζονται, ενώ οι περισσότερες είναι μεσαίες λήψεις. Οι μακρινές λήψεις είναι ελάχιστες, όμως υπάρχουν αρκετά συνδυαστικά πλάνα που εστιάζουν σε κάποιους χαρακτήρες και δείχνουν τους υπόλοιπους στο φόντο σε μακρινό πλάνο, όπως συμβαίνει στα Στιγμιότυπα 12 και 14. Στις περισσότερες περιπτώσεις η γωνία λήψης είναι στο ύψος των ματιών, με εξαίρεση δύο σκηνές, στις οποίες η Chilly απεικονίζεται υπό χαμηλή γωνία λήψης, καθώς συζητά από το μπαλκόνι με όσους/ες βρίσκονται στην αυλή που είναι

χαμηλότερα. Στο Στιγμιότυπο 13, η γωνία λήψης είναι κάθετη υψηλή και επιτρέπει στον/ην θεατή/τρια να εποπτεύει την κίνηση των κοριτσιών καθώς υπερασπίζονται τον κορμό τους, κάθε φορά που επιχειρούν να πλησιάσουν οι μπαμπάδες. Συνολικά, προκύπτει ότι οι δημιουργοί επιδιώκουν την ανάπτυξη οικειότητας και συμμετρικής σχέσης ισοτιμίας μεταξύ των χαρακτήρων και των θεατών/τριών.

Όσον αφορά την κειμενική λειτουργία των εικόνων, στα Στιγμιότυπα 8, 9, 10 και 11 παρατηρείται ένα κέντρο στο οποίο τοποθετούνται τα πρόσωπα της σκηνής, ενώ στα Στιγμιότυπα 8, 10 και 11 εντοπίζεται και η εστίαση στο κούτσουρο, αποδίδοντάς του ιδιαίτερη αξία. Στο Στιγμιότυπο 12, στη ζώνη αριστερά-δεξιά, ο Bandit τοποθετείται στα αριστερά. Με αυτόν τον τρόπο, παρουσιάζεται ως δεδομένη η ενασχόλησή του με την κοπή ξύλων, μια δραστηριότητα κατεξοχήν συνδεδεμένη με το αντρικό φύλο. Από άποψη προοπτικής, προβάλλεται στο μπροστινό πλάνο της εικόνας, προκειμένου να τονιστεί η άρνησή του να συμμετάσχει στο παιχνίδι των κοριτσιών, τα οποία τοποθετούνται στο πίσω πλάνο. Στο Στιγμιότυπο 13, τα κορίτσια παρουσιάζονται στη δεξιά πλευρά, με αποτέλεσμα να αποδίδεται μεγαλύτερη πληροφοριακή αξία στο γεγονός ότι, αν και πιο μικρόσωμα σε σχέση με τους μπαμπάδες, συνεργάζονται για να υπερασπιστούν το κούτσουρό τους. Στο Στιγμιότυπο 14, η Muffin και η Bluey τοποθετούνται στο μπροστινό πλάνο, ώστε να προβληθεί πιο έντονα η παιχνιδιάρικη αντίδρασή τους, καθώς διαπραγματεύονται με τους μπαμπάδες τους όρους παράδοσης του κούτσουρου. Η αρνητική αντίδραση του Bandit στο άκουσμα των όρων, στο Στιγμιότυπο 15, παρουσιάζει ως δεδομένη τη δυσαρέσκεια των αντρών να συμμετάσχουν σε ένα παιχνίδι περιποίησης νυχιών και προσώπου. Στο Στιγμιότυπο 16, το κούτσουρο-σαλόνι νυχιών αποτελεί τον πυρήνα της πληροφορίας, γύρω από τον οποίο οργανώνονται οι χαρακτήρες του παιχνιδιού: τα κορίτσια ως εργαζόμενες στο σαλόνι και οι μπαμπάδες ως πελάτες. Στο Στιγμιότυπο 17, η καταγραφή της Chilly με το κινητό τοποθετείται στα δεξιά, αφήνοντας να εννοηθεί ότι αυτό που συμβαίνει είτε δεν έχει ξανα συμβεί ποτέ είτε είναι κάτι τόσο σπάνιο, που αξίζει να καταγραφεί. Με τον τρόπο αυτό, οι δημιουργοί στοχοποιούν τους μπαμπάδες που συμμετέχουν στο παιχνίδι, καθιστώντας τους αντικείμενο χλευασμού. Στο Στιγμιότυπο 18, στα δεξιά της εικόνας, παρουσιάζεται ως σημαντική πληροφορία το γεγονός ότι οι μπαμπάδες κόβουν το κούτσουρο διατηρώντας το μακιγιάζ, τα βαμμένα νύχια και τη στέκα μονόκερου, που τους παρείχαν τα κορίτσια. Μέσω της συγκεκριμένης επιλογής των δημιουργών, υποδηλώνεται ότι αυτό το παιχνίδι των πατεράδων με τις κόρες τους, δεν αφαιρεί στοιχεία από την αντρική τους υπόσταση. Τέλος, στο Στιγμιότυπο 19, η τοποθέτηση των κοριτσιών με τα σπαθιά και τις ασπίδες στο κέντρο της εικόνας, αναδεικνύει ως σημαντική την πληροφορία ότι συμμετέχουν σε διαδικασίες που δεν συνδέονται με το φύλο τους.

Πρόταση διδακτικής αξιοποίησης

Αξιοποιώντας τα ευρήματα της ανάλυσης που προηγήθηκε, παρουσιάζουμε σε αυτή την ενότητα ένα πρόγραμμα κριτικού γραμματισμού, το οποίο απευθύνεται σε μαθητές/τριες των πρώτων τάξεων του δημοτικού. Με τις απαραίτητες τροποποιήσεις, το πρόγραμμα αυτό θα μπορούσε να εφαρμοστεί και σε μαθητές/τριες του νηπιαγωγείου. Το πρόγραμμα αποτελείται από δύο σχέδια μαθήματος, τα οποία προτείνεται να υλοποιηθούν ξεχωριστά. Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:

- 1) Τα παιδιά να ανιχνεύσουν τις στερεότυπες αντιλήψεις που συνδέονται με:
 - την απεικόνιση ατόμων διαφορετικού φύλου σε παιδικές σειρές.
 - το ροζ χρώμα ως ενδεικτικό της θηλυκότητας και της ομοφυλοφιλίας.
 - την ενασχόληση με συγκεκριμένα παιχνίδια ρόλων με κριτήριο το φύλο.
 - την ενασχόληση με συγκεκριμένες ενδοοικιακές εργασίες με κριτήριο το φύλο.
 - την ανισότητα των φύλων.
- 2) Τα παιδιά να συνειδητοποιήσουν ότι το φύλο δε συνδέεται με συγκεκριμένα:

- εξωτερικά χαρακτηριστικά του ατόμου
- χρώματα
- παιχνίδια ρόλων

1^ο σχέδιο μαθήματος

Τοποθετημένη Πρακτική

Στο στάδιο αυτό γίνεται μια εισαγωγική συζήτηση μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητών/τριών (π.χ. αν βλέπουν κινούμενα σχέδια, ποια είναι τα αγαπημένα τους, ερωτήσεις σε σχέση με τα κινούμενα σχέδια και το φύλο, ώστε να μπουν σταδιακά στο κλίμα των δραστηριοτήτων που θα ακολουθήσουν).

Ανοιχτή Διδασκαλία

Προβάλλουμε το κείμενο από τη σειρά *Πέππα το Γουρουνάκι* με τίτλο «Η μπουγάδα» (<https://www.youtube.com/watch?v=x5dXbFHwBpE&t=107s>). Μετά την προβολή συζητάμε με άξονες τα ερωτήματα:

- Τελικά σε ποια/ποιον ανήκει η φανέλα;
- Πώς το συμπεραίνετε;
- Σε ποια πρόσωπα δεν αρέσει το νέο χρώμα της φανέλας;
- Για ποιο λόγο δεν αρέσει σε κάθε πρόσωπο το νέο χρώμα της φανέλας;
- Σε ποια πρόσωπα αρέσει το νέο χρώμα της φανέλας;
- Για ποιο λόγο αρέσει σε κάθε πρόσωπο το νέο χρώμα της φανέλας;
- Ο μπαμπάς Γουρουνάκης θα φορέσει τη φανέλα; Αν ναι/όχι γιατί;

Κριτική Πλαισίωση

Με την καθοδήγηση του/της εκπαιδευτικού, διακρίνουν τις ιδεολογίες και τα στερεότυπα που αναπαράγονται από το οπτικό κείμενο που επεξεργάζονται. Για παράδειγμα, οι άντρες προτιμούν τα άσπρα, μπλε και πράσινα ρούχα, ενώ οι γυναίκες τα ροζ, τα κόκκινα και τα πορτοκαλί, το ροζ δεν είναι ωραίο χρώμα για ποδοσφαιρική φανέλα. Οι μαθητές/τριες διερευνούν τους λόγους για τους οποίους εντάσσονται οι ιδεολογίες αυτές στο κείμενο. Ακολουθεί συζήτηση γύρω από τα εξής ερωτήματα:

- Όλες οι γυναίκες φορούν ροζ, κόκκινα και πορτοκαλί ρούχα;
- Όλοι οι άντρες φορούν άσπρα, μπλε και πράσινα ρούχα;
- Αν φορέσουν οι γυναίκες άσπρα, μπλε και πράσινα ρούχα, θα αλλάξει το φύλο τους;
- Αν φορέσουν οι άντρες κόκκινα και πορτοκαλί ρούχα, θα αλλάξει το φύλο τους;
- Φορούν όλες οι γυναίκες τα ίδια χρώματα και ρούχα; Φορούν όλοι οι άντρες τα ίδια χρώματα και ρούχα;
- Συμφωνείτε με την άποψη ότι το ροζ δεν είναι καλό χρώμα για ποδοσφαιρική ομάδα; Αν ναι/όχι γιατί;
- Πιστεύετε ότι μπορούν οι αντρικές αθλητικές ομάδες να έχουν ροζ εμφανίσεις;
- Γνωρίζετε αντρικές αθλητικές ομάδες που έχουν ροζ εμφανίσεις;

Μετασηματισμένη Πρακτική

Οι μαθητές/τριες παράγουν γλωσσικά κείμενα (προφορικά ή γραπτά ανάλογα με το επίπεδο γραμματισμού τους), στα οποία τροποποιούν την αντίδραση του μπαμπά Γουρουνάκη, όταν μαθαίνει ότι η μπλουζα του έχει γίνει ροζ. Στη συνέχεια, δραματοποιούν τα κείμενά τους ανά ομάδες και τα παρουσιάζουν στο σύνολο της τάξης. Εναλλακτικά, τους δίνουμε έτοιμες εκδοχές που δεν αναπαράγουν την ιδεολογία που συνδέει το φύλο με το χρώμα και τις δραματοποιούν. Για παράδειγμα:

- Ο μπαμπάς Γουρουνάκης βάζει τη φανέλα σαν να μη συμβαίνει τίποτα και πηγαίνει κατευθείαν στον αγώνα.
- Ο μπαμπάς Γουρουνάκης δε θέλει να διαφέρει από τους συμπαίκτες του. Εκείνοι προτείνουν να πλύνουν ένα κόκκινο ρούχο μαζί με τις φανέλες τους. Η ομάδα πηγαίνει στον αγώνα με ροζ εμφάνιση.
- Ο μπαμπάς Γουρουνάκης βάζει τη φανέλα και συναντά τους φίλους του. Εκείνοι εντυπωσιάζονται, τον ρωτούν πώς το έκανε και ζητούν να κάνουν το ίδιο.

Ακολουθεί αυτοαξιολόγηση από την ίδια την ομάδα και ετεροαξιολόγηση με κριτήρια όπως αν το κείμενο έχει σενάριο και χαρακτήρες και αν πετυχαίνει τον στόχο της αποδόμησης των στερεότυπων ιδεολογιών που αναδύονται από το αρχικό κείμενο.

2^ο σχέδιο μαθήματος

Τοποθετημένη Πρακτική. Βλ. το αντίστοιχο στάδιο στο 1^ο σχέδιο μαθήματος.

Ανοιχτή Διδασκαλία

Προβάλλουμε το κείμενο από τη σειρά *Bluey* με τίτλο «Κουτσουρογιορτή».⁷ Μετά την προβολή, συζητάμε με άξονες τα ερωτήματα:

- Ποιοι χαρακτήρες απεικονίζονται;
- Οι χαρακτήρες είναι χωρισμένοι σε ομάδες;
- Με τι ασχολείται κάθε ομάδα;
- Γιατί πιστεύετε ότι αρνείται ο μπαμπάς της Bluey να παίξει μαζί τους;
- Πώς πείθουν τα κορίτσια τους μπαμπάδες να παίξουν μαζί τους;
- Πώς αντιδρούν οι μπαμπάδες όταν μαθαίνουν ότι θα παίξουν «σαλόνι νυχτών»;
- Πώς ερμηνεύετε την αντίδραση των μπαμπάδων;
- Σε ποιους χαρακτήρες αρέσει η συγκεκριμένη δραστηριότητα; Γιατί;
- Σε ποιους χαρακτήρες δεν αρέσει η συγκεκριμένη δραστηριότητα; Γιατί;
- Ο μπαμπάς της Bluey συμμετέχει στη δραστηριότητα; Αν ναι/όχι γιατί;
- Γιατί πιστεύετε ότι η Bluey έβαψε μόνο τον μπαμπά και όχι τη μαμά στο πρόσωπο;
- Γιατί πιστεύετε ότι η μαμά της Bluey καταγράφει με το κινητό της το παιχνίδι με τους μπαμπάδες;
- Τι κάνουν οι μπαμπάδες όταν τελειώνει το παιχνίδι;

Κριτική Πλαισίωση

Με την καθοδήγηση του/της εκπαιδευτικού, τα παιδιά διακρίνουν τις ιδεολογίες και τα στερεότυπα που αναπαράγονται από το οπτικό κείμενο που επεξεργάζονται. Για παράδειγμα, οι άντρες προτιμούν τις χειρωνακτικές δουλειές· οι γυναίκες δεν μπορούν να κάνουν χειρωνακτικές δουλειές· οι γυναίκες βάζουν τα νύχια και το πρόσωπό τους· οι γυναίκες επισκέπτονται σαλόνια νυχτών· οι μαμάδες παίζουν με τα κορίτσια παιχνίδια ρόλων με θέμα την περιποίηση των άκρων και του προσώπου· οι μπαμπάδες δεν παίζουν παιχνίδια ρόλων με «κοριτσιότικα» θέματα· ο μπαμπάς είναι αστείος όταν βάφεται. Οι μαθητές/τριες διερευνούν τους λόγους για τους οποίους εντάσσονται οι ιδεολογίες αυτές στο κείμενο. Ακολουθεί συζήτηση γύρω από τα παρακάτω ερωτήματα:

- Όλοι οι άντρες κάνουν χειρωνακτικές εργασίες;
- Υπάρχουν γυναίκες που κάνουν χειρωνακτικές εργασίες;
- Πιστεύετε ότι μπορεί ένας μπαμπάς να προσποιείται τον πελάτη σαλονιού νυχτών στο πλαίσιο παιχνιδιού;
- Πιστεύετε ότι μπορεί μια μαμά να προσποιείται την πελάτισσα σαλονιού νυχτών στο πλαίσιο παιχνιδιού;
- Πιστεύετε ότι μπορεί ένας μπαμπάς να κάθεται να τον βάψει το παιδί του;

- Πιστεύετε ότι μπορεί μια μαμά να κάθεται να τη βάζει το παιδί της;
- Γνωρίζετε μπαμπάδες που παίζουν παρόμοια παιχνίδια ρόλων με τα παιδιά τους;

Μετασηματισμένη Πρακτική

Οι μαθητές/τριες παράγουν γλωσσικά κείμενα (προφορικά ή γραπτά ανάλογα με το επίπεδο γραμματισμού τους), στα οποία τροποποιούν την αντίδραση του μπαμπά της Bluey, Bandit, όταν του προτείνουν να παίξει μαζί τους «σαλόνι νυχτών». Στη συνέχεια, δραματοποιούν τα κείμενά τους ανά ομάδες και τα παρουσιάζουν στο σύνολο της τάξης. Εναλλακτικά, τους δίνουμε έτοιμες εκδοχές που δεν αναπαράγουν την ιδεολογία που συνδέει το φύλο με τη συμμετοχή σε συγκεκριμένα παιχνίδια ρόλων και τις δραματοποιούν. Για παράδειγμα:

- Ο Bandit δέχεται να συμμετέχει ως πελάτης στο παιχνίδι των παιδιών, μέχρι να βγει ο πρώτος κορμός.
- Ο Bandit αρνείται να συμμετέχει επειδή πρέπει να βοηθήσει τους άλλους μπαμπάδες. Υπόσχεται, ωστόσο, ότι, μόλις βγει ο πρώτος κορμός, θα παίξει με τα παιδιά πριν συνεχίσει την εργασία του.

Ακολουθεί αυτοαξιολόγηση από την ίδια την ομάδα και ετεροαξιολόγηση, με κριτήρια όπως αν το κείμενο έχει σενάριο και χαρακτήρες και αν πετυχαίνει τον στόχο της αποδόμησης των στερεότυπων ιδεολογιών που αναδύονται από το αρχικό κείμενο.

Συμπεράσματα

Στο άρθρο αυτό επιχειρήσαμε να διερευνήσουμε τις οπτικές αναπαραστάσεις του φύλου σε σειρές κινουμένων σχεδίων που απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας. Ειδικότερα, επικεντρωθήκαμε σε δύο σειρές που χαίρουν μεγάλης δημοφιλίας, την *Πέππα το Γουρουνάκι* και την *Bluey*, αναλύοντας ένα επεισόδιο από την κάθε σειρά, με βάση τη *Γραμματική του Οπτικού Σχεδίου* των Kress & van Leeuwen (2006). Θεωρώντας τα κινούμενα σχέδια χρήσιμο διδακτικό υλικό προς επεξεργασία στη σχολική τάξη, και με σημείο εκκίνησης την πολυτροπική ανάλυση των δύο αυτών επεισοδίων, προτείναμε ορισμένες ενδεικτικές δραστηριότητες, με στόχο την κριτική προσέγγιση του φύλου στο πλαίσιο του κριτικού γραμματισμού.

Όπως αναδείχθηκε από την πολυτροπική ανάλυση των δύο επεισοδίων, στην «Μπουγάδα» οι χαρακτήρες δεν ταξινομούνται σε ομάδες με κριτήριο το βιολογικό τους φύλο, ούτε γίνεται αντιπαραβολή της δράσης, της ικανότητας ή της αποτελεσματικότητάς τους. Οι δημιουργοί της *Πέππα το Γουρουνάκι* πλέκουν το εγκώμιο του πολυάσχολου άντρα, πατέρα, επαγγελματία και ερασιτέχνη αθλητή, που ταυτόχρονα βρίσκει χρόνο να συνεισφέρει στο νοικοκυριό της οικογένειας, αναλαμβάνοντας το άπλωμα των ρούχων. Αρχικά, ο/η θεατής/τρια αντιλαμβάνεται την εμφανή πρόθεση των δημιουργών να ανατρέψουν τον ηγεμονικό λόγο σχετικά με την έμφυλη ανισότητα, εμπλέκοντας έναν εργαζόμενο οικογενειάρχη σε οικιακές ασχολίες. Στη συνέχεια, όμως, σταδιακά αναδύεται η σεξιστική διάσταση του κειμένου, όταν αναπαράγει κατ' επανάληψη την πεποίθηση που συνδέει το βιολογικό φύλο με συγκεκριμένα χρώματα. Συνολικά, το κείμενο συμβάλλει στην ενίσχυση του ηγεμονικού λόγου σχετικά με τη φυσικότητα των έμφυλων διαφορών. Συνεπώς, αποτυπώνει σε μεγάλο βαθμό, σεξιστικά πρότυπα στην αντίληψη των παιδιών που αποτελούν το κοινό της.

Από την άλλη, στην «Κουτσουρογοιότητα», οι δημιουργοί της *Bluey* υπογραμμίζουν τις διαφορές μεταξύ ανδρικού και γυναικείου κόσμου, ομαδοποιώντας τους χαρακτήρες με κριτήριο το φύλο και την ηλικία, σε τρεις διακριτές ομάδες: τους μπαμπάδες τις μαμάδες και τα

παιδιά. Τους τοποθετούν σε διαφορετικά πεδία δράσης και τους εμπλέκουν σε στερεότυπες διαδικασίες. Οι μπαμπάδες έρχονται σε σύγκρουση τόσο με την ομάδα των κοριτσιών, όσο και με την ομάδα των μαμάδων, με αφορμή το παιχνίδι που παρεμποδίζει την «Κουτσορογοιορτή» τους. Οι θηλυκοί χαρακτήρες (μαμάδες και παιδιά) επικρατούν ενωμένοι σε αυτή την άτυπη μάχη και επιβάλλουν στους μπαμπάδες να συμμετέχουν, παρά τη θέλησή τους στο παιχνίδι ρόλων, προσποιούμενοι τους πελάτες του σαλονιού νυχτιών. Η δυσαρέσκεια και η εμφανής αποστροφή των αντρικών χαρακτήρων προς την περιποίηση των άκρων και του προσώπου, συμβάλλει στην αναπαραγωγή και φυσικοποίηση των έμφυλων διαφορών και την απαξίωση δραστηριοτήτων που συνδέονται στερεοτυπικά με το γυναικείο φύλο. Στη συνέχεια, όμως, οι μπαμπάδες απεγκλωβίζονται από τα παραδοσιακά στερεότυπα και συμμετέχουν, έστω και απρόθυμα στο παιχνίδι των κοριτσιών, σεβόμενοι τον μεγάλο βαθμό συναισθηματικής εμπλοκής τους σε αυτό. Για τον λόγο αυτό, ωστόσο, γίνονται αντικείμενο χλευασμού και στοχοποιούνται από την ομάδα των γυναικών. Συνεπώς, οι δημιουργοί δείχνουν ότι και τα δύο φύλα ενστερνίζονται από κοινού την πεποίθηση που συνδέει συγκεκριμένες δραστηριότητες με το βιολογικό φύλο. Παρότι τα παραπάνω αναπαρίστανται με χιουμοριστική διάθεση, το οπτικό κείμενο εξακολουθεί να αποτυπώνει σεξιστικά πρότυπα στην αντίληψη των παιδιών στα οποία απευθύνεται. Παράλληλα, όμως, εμπεριέχει μη στερεότυπα στοιχεία όπως την εμπλοκή των παιδιών σε διαδικασίες που δε συνδέονται με το φύλο τους (για παράδειγμα, τα κορίτσια αναπαρίστανται να παίζουν με σπαθιά και ασπίδες, που απαιτούν περισσότερη σωματική δράση) και την έλλειψη έμφυλων ενδεικτών στην εμφάνιση των χαρακτήρων. Ακόμη, αξίζει να επισημανθεί ότι η επιλογή του ονόματος της *Bluey* (μπλε ή αυτό που μοιάζει μπλε), καθώς και του χρώματος της, δείχνει ότι οι δημιουργοί δεν υιοθετούν τις πεποιθήσεις που προβάλλονται στην «Μπουγάδα» σχετικά με τα χρώματα και τη σύνδεσή τους με το φύλο.

Συνολικά, προκύπτει ότι, μεταξύ των δύο επιλεγμένων οπτικών κειμένων, το κείμενο της σειράς *Πέππα το Γουρουνάκι*, αποτυπώνει σε μεγαλύτερο βαθμό σεξιστικά πρότυπα, αναπαράγοντας την έμφυλη ανισότητα σε βάρος και των δύο φύλων. Αυτό φαίνεται να συμβαίνει σε μικρότερο βαθμό στην *Bluey*, στο κείμενο της οποίας αναπαράγεται η φυσικοποίηση των έμφυλων διαφορών, με τη διαφορά ότι οι δημιουργοί εντάσσουν ενθαρρυντικά μη στερεότυπα στοιχεία σε αυτό.

Για την αποδυνάμωση και μετατόπιση της ιδεολογίας που αναδύεται από το συγκεκριμένο ζεύγος κειμένων και συνδέει το φύλο με συγκεκριμένα χρώματα και δραστηριότητες, προτείνουμε διδακτικές δραστηριότητες, οι οποίες απευθύνονται σε παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας. Στόχος της διδακτικής πρότασης, βάσει του κριτικού γραμματισμού και της παιδαγωγικής των πολυγραμματισμών, είναι η επίγνωση του ιδεολογικού ρόλου των κειμένων μαζικής κουλτούρας (των κινουμένων σχεδίων, στην προκειμένη περίπτωση), η διαμόρφωση κριτικής στάσης και η αμφισβήτηση των μηνυμάτων που αυτά μεταδίδουν σε σχέση με τις οπτικές αναπαραστάσεις του φύλου (βλ. και Στάμου κ.ά., 2016). Η αποτελεσματικότητα της συγκεκριμένης διδακτικής πρότασης χρειάζεται να διαπιστωθεί στην τάξη, ώστε να εντοπιστούν τυχόν αστοχίες και να διατυπωθούν προτάσεις βελτίωσης ή αλλαγής των προτεινόμενων δραστηριοτήτων. Θα μπορούσε επίσης, η πρόταση να μεταφερθεί στο νηπιαγωγείο ή σε μεγαλύτερες τάξεις του δημοτικού, προσαρμοσμένη στις δεξιότητες γραμματισμού και στα ενδιαφέροντα των μαθητών/τριών σε κάθε περίπτωση.

Η μελέτη μας περιορίστηκε στην ανάλυση δύο επεισοδίων. Μελλοντικές έρευνες μπορούν να αξιοποιήσουν τα εργαλεία της Γραμματικής του Οπτικού Σχεδίου σε μεγαλύτερο δείγμα κειμένων από τις σειρές *Πέππα το Γουρουνάκι* και *Bluey*, ή ακόμη και συνδυαστικά με άλλες παιδικές σειρές, συμπεριλαμβάνοντας περισσότερους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες, για τη διερεύνηση της αναπαραστάσης της έμφυλης ταυτότητας που οικοδομούν συνολικά η καθεμία και να γίνει συγκριτική θεώρηση των ευρημάτων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μελέτη της διαχρονικής εξέλιξης της κατασκευής έμφυλων ταυτοτήτων στη σειρά *Πέππα το Γουρουνάκι*, στη διάρκεια των δεκαεφτά χρόνων προβολής της, καθώς και η διεξαγωγή μελέτης

πρόσληψης κειμένων (βλ. Stamou et al., 2015), μέσω συνεντεύξεων με γονείς ή/και παιδιά που παρακολουθούν τις συγκεκριμένες σειρές, ώστε να διερευνηθούν οι αντιλήψεις τους για την αναπαράσταση των έμφυλων ταυτοτήτων σε αυτές.

Σημειώσεις

1. Σύμφωνα με σύγχρονες μελέτες, το φύλο διακρίνεται σε βιολογικό και κοινωνικό. Το βιολογικό φύλο (sex) αναφέρεται στη βιολογική ανατομία του ατόμου, ενώ το κοινωνικό φύλο (gender) κατασκευάζεται κοινωνικά και αποτελεί μια συμπεριφορά η οποία μαθαίνεται και συνδέεται με πράξεις, κοινωνικές σχέσεις, αντιλήψεις και ιδεολογικές τοποθετήσεις που πολλές φορές θεωρείται ότι αντιστοιχούν στο βιολογικό φύλο (Λαμπροπούλου 2014, σελ. 410). Στο παρόν, με τον όρο *έμφυλος/η* αναφερόμαστε στο κοινωνικό φύλο.
2. Ο όρος *μαζική κουλτούρα* αναφέρεται σε ποικιλία πολυτροπικών κειμένων (κόμικς, περιοδικά, εφημερίδες, ταινίες, σειρές, διαφημίσεις και αναρτήσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης), τα οποία προβάλλονται μέσω των ΜΜΕ και των νέων τεχνολογιών (Στάμου κ.ά., 2016).
3. Η δεοντική τροπικότητα αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο οι χρήστες/στρίες της γλώσσας αναφέρονται στον βαθμό αναγκαιότητας να γίνει κάτι (για παράδειγμα, πρβλ. *Πρέπει να έρθεις και ίσως χρειαστεί να έρθεις*).
4. Σε μεταγενέστερες δημοσιεύσεις (Kalantzis et al., 2005· Kalantzis et al., 2019), οι όροι *situated practice*, *overt instruction*, *critical framing* και *transformed practice* αντικαθίστανται από τους όρους *experiencing (known and new)*, *conceptualizing (by naming and with theory)*, *analyzing (functionally and critically)* και *applying (appropriately and creatively)* αντίστοιχα. Ουσιαστικά, έχουν παρόμοιο περιεχόμενο, ωστόσο οι νέοι όροι δεν αναφέρονται μόνο στο γλωσσικό μάθημα, αλλά αφορούν ένα ευρύτερο διδακτικό πλαίσιο.
5. 10^ο επεισόδιο 3^{ου} κύκλου, 115^ο επεισόδιο στη γενική κατάταξη, ημερομηνία πρώτης προβολής: 15/5/2009. Ανακτήθηκε από: <https://www.youtube.com/watch?v=x5dXbFHwBpE&t=107s> (τελευταία πρόσβαση: 17/4/2022).
6. 6ο επεισόδιο 2ου κύκλου, 58ο επεισόδιο στη γενική κατάταξη, ημερομηνία πρώτης προβολής: 22/3/2020. Η σειρά μεταδίδεται μέσω συνδρομητικής τηλεόρασης, επομένως δεν υπάρχει σύνδεσμος ανάκτησης του ελληνικού επεισοδίου από διαδικτυακή πλατφόρμα αναπαραγωγής ψηφιακών βίντεο.
7. 6ο επεισόδιο 2ου κύκλου, 58ο επεισόδιο στη γενική κατάταξη, ημερομηνία πρώτης προβολής: 22/3/2020. Η σειρά μεταδίδεται μέσω συνδρομητικής τηλεόρασης, επομένως δεν υπάρχει σύνδεσμος ανάκτησης του ελληνικού επεισοδίου από διαδικτυακή πλατφόρμα αναπαραγωγής ψηφιακών βίντεο.

Αναφορές

- Caldas-Coulthard, C. R., & van Leeuwen, T. (2002). Stunning, shimmering, iridescent: Toys as the representation of gendered social actors. In L. Litosseliti & J. Sunderland (Eds.), *Gender identity and discourse analysis* (pp. 91-110). John Benjamins.
- Γκαλά, Γ. (2021). Κατασκευές της έμφυλης ταυτότητας στις τηλεοπτικές σειρές κινουμένων σχεδίων «Πέππα το γουρουνάκι» (2004) και «Bluey» (2018). Μια διδακτική πρόταση Κριτικού Γραμματισμού για παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας Διπλωματική εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Διαθέσιμο στο <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/51306>.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Polity Press.
- Halliday, M. (1994). *An introduction to functional grammar* (2nd edition). Edward Arnold.

- Kalantzis, M., & Cope, B. (2001). Πολυγραμματισμοί. Στο Α. Χριστίδης (Επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Διαθέσιμο στο http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_e2/index.html
- Kalantzis, M., Cope, B., & the Learning by Design Project Group. (2005). *Learning by design*. Melbourne: Victorian Schools Innovation Commission and Common Ground Publishing.
- Kalantzis, M., Cope, B., Στελλάκης, Ν., & Αρβανίτη, Ε. (2019). *Γραμματισμοί: Μια παιδαγωγική διαφοροποιημένου σχεδιασμού και πολυτροπικών νοηματοδοτήσεων* (Γ. Χρηστίδης, μτφρ.). Κριτική.
- Καραγιαννάκη, Ευ. (2021). Μοντέλο ανάλυσης εικόνων για μαθητές Δημοτικού Σχολείου: Ένα εργαλείο για την προώθηση κριτικού οπτικού γραμματισμού. *Έρευνα στην Εκπαίδευση*, 1, 116-136. doi: <https://doi.org/10.12681/hjre.26705>
- Κοκογιάννης, Κ. (2011). Η «γραμματική» του οπτικού κειμένου κι η έμφυλη διάσταση του αποτυπώματός του σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 1Ε (60), 137-157.
- Koller, V. (2008). Not just a colour: Pink as a gender and sexuality marker in visual communication. *Visual Communication*, 7(4), 395-423. doi: <https://doi.org/10.1177/1470357208096209>
- Kress, G., & van Leeuwen, T. (2006). *Reading images: The grammar of visual design* (2nd ed). Routledge.
- Λαμπροπούλου, Σ. (2014). Κοινωνικό φύλο: μέθοδοι και προσεγγίσεις. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφιανού, & Β. Τσάκωνα (Επιμ.), *Ανάλυση λόγου: Θεωρία και εφαρμογές* (σσ. 399-438). Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.
- Μαρωνίτη, Κ., & Στάμου, Α. (2014). Κοινωνιογλωσσικές αναπαραστάσεις του φύλου σε κείμενα μαζικής κουλτούρας για παιδιά: Η περίπτωση των κινουμένων σχεδίων. Στο G. Kotzoglou, K. Nikolou, E. Karantzola, K. Frantzi, I. Glntomos, M. Georgalidou, V. Kourti-Kazoulis, Ch. Papadopoulou, & E. Vlachou (Eds.), *Selected Papers of the 11th International Conference of Greek Linguistics* (pp. 1027-1039). University of the Aegean.
- Ματσαγγούρας, Η. (2000). *Ομαδοκεντρική διδασκαλία και μάθηση. Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας κατά ομάδες*. Γρηγόρης.
- New London Group (1996). A pedagogy of multiliteracies: Designing social futures. *Harvard Educational Review*, 66, 1, 60-92. doi: <https://doi.org/10.17763/haer.66.1.17370n67v22j160u>
- Παπαδημητρίου, Φ. (2010). Η κοινωνική σημειωτική προσέγγιση της οπτικής επικοινωνίας. Εισαγωγικό Σημείωμα. Στο G. Kress & T. VanLeeuwen (Επιμ.), *Η ανάγνωση των εικόνων* (σσ. 7-24). Επίκεντρο.
- Potter, A. (2020). Globalizing the local in children's television for the post-network era: How Disney+ and BBC Studios helped Bluey the Australian cattle dog jump the national fence. *International Journal of Cultural Studies*, 24(2), 216-232. doi: <https://doi.org/10.1177/1367877920941869>
- Στάμου, Α. Γ., Αλευριάδου Α., & Ελευθερίου Π. (2011). «Ζωγράφισε τα ΑΜΕΑ»: Αναπαραστάσεις της αναπηρίας μέσα από τα ιχνογραφήματα παιδιών του δημοτικού. Στο Μ. Α. Πουρκός & Ε. Κατσαρού (Επιμ.), *Πρακτικά του Συνεδρίου «Βίωμα, μεταφορά και πολυτροπικότητα: Εφαρμογές στην επικοινωνία, την εκπαίδευση, τη μάθηση και τη γνώση»* (σσ. 323-336). Νησίδες.
- Στάμου, Α., Πολίτης, Π., & Αρχάκης, Α. (Επιμ.). (2016). *Γλωσσική ποικιλότητα και κριτικοί γραμματισμοί στον λόγο της μαζικής κουλτούρας: Εκπαιδευτικές προτάσεις για το γλωσσικό*

- μάθημα. Καβάλα: Εκδόσεις Σαΐτα. Ανακτήθηκε από: <https://www.openbook.gr/glossiki-poikilotita-kai-kritikoi-grammatismoι/>
- Στάμου, Φ., Τρανός, Τ., & Χατζησαββίδης, Σ. (2004). Η «ανάγνωση» και η «παραγωγή» πολυτροπικότητας σε μαθησιακό περιβάλλον: Πρώτες διαπιστώσεις από μια διδακτική εφαρμογή. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα. Στο *Πρακτικά της 24ης Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας του Α.Π.Θ* (σσ. 666-672). Α.Π.Θ
- Stamou, A.G., Maroniti, K., & Griva, E. (2015). Young children talk about their popular cartoon and TV heroes' speech styles: Media reception and language attitudes. *Language Awareness*, 24(3), 216-232. doi: <https://doi.org/10.1080/09658416.2015.1075545>
- Τοάμη, Β., Φτερνιάτη, Α., & Αρχάκης, Α. (2016). Μαζική κουλτούρα, γλωσσική ποικιλότητα και χιούμορ: Διδακτικές προτάσεις για την ανάπτυξη του κριτικού γραμματισμού μαθητών/τριών Ε' και Στ' Δημοτικού. Στο Α. Στάμου, Π. Πολίτης & Α. Αρχάκης (Επιμ.), *Γλωσσική ποικιλότητα και κριτικοί γραμματισμοί στον λόγο της μαζικής κουλτούρας: Εκπαιδευτικές προτάσεις για το γλωσσικό μάθημα* (σσ. 95-123). Σαΐτα. <https://www.openbook.gr/glossiki-poikilotita-kai-kritikoi-grammatismoι/>
- Φτερνιάτη, Α. (2010). Το διδακτικό υλικό για το γλωσσικό μάθημα του δημοτικού και η παιδαγωγική του γραμματισμού και των πολυγραμματισμών. *Νέα Παιδεία*, 135, 37-61.
- Φτερνιάτη, Α., Τοάμη, Β. & Αρχάκης, Α. (2016). Τηλεοπτικές διαφημίσεις και γλωσσική ποικιλότητα: Προτάσεις κριτικής γλωσσικής διδασκαλίας. *Προσχολική και Σχολική Εκπαίδευση*, 4(1), 85-100. doi: <https://doi.org/10.12681/ppej.199>
- Χατζηχρήστου, Χ., Δημητροπούλου, Π., Κατή, Α., Κωνσταντίνου, Ε., Λαμπροπούλου, Α., Λυκισάκου, Κ., & Μπακοπούλου, Α. (2008). Διαφορετικότητα και πολιτισμός. Στο Χ. Χατζηχρήστου (Επιμ.), *Πρόγραμμα προαγωγής της ψυχικής υγείας και της μάθησης: Κοινωνική και συναισθηματική αγωγή στο σχολείο. Βιβλίο για τον Εκπαιδευτικό* (για μαθητές προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας) (σσ. 5-46). Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδάνος.
- Χοντολίδου, Ε. (1999). Εισαγωγή στην πολυτροπικότητα. *Γλωσσικός Υπολογιστής*, 1, Διαθέσιμο στο <http://www.komvos.edu.gr/periodiko/periodiko1st/thematikes/print/3/index.htm>
- Unger, J. W., & Sunderland, J. (2007). Gendered discourses in a contemporary animated film: Subversion and confirmation of gender stereotypes in Shrek. In N. Fairclough, G. Cortese, & P. Ardizzone (Eds.), *Discourse and contemporary social change* (pp. 459-486). Peter Lang.
- Walsh, A., & Leaper, C. (2019). A content analysis of gender representations in preschool children's television. *Mass Communication and Society*, 23(3), 331-355. doi: <https://doi.org/10.1080/15205436.2019.1664593>
- Wikipedia (2021α). *List of Peppa Pig episodes*. https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Peppa_Pig_episodes
- Wikipedia (2021β). *Peppa Pig*. https://en.wikipedia.org/wiki/Peppa_Pig

Παράρτημα 1: Πέππα το Γουρουνάκι

Πίνακας 1. Στιγμιότυπα από την Πέππα το Γουρουνάκι και το επεισόδιο «Η μπουγάδα».¹

Στιγμιότυπο 1: Ο μπαμπάς Γουρουνάκης απλώνει την ποδοσφαιρική του φανέλα (0.26)
Στιγμιότυπο 2: Ο μπαμπάς Γουρουνάκης αφήνει το καλάθι και φεύγει για τη δουλειά (0.34)
Στιγμιότυπο 3: Η μαμά Γουρουνίτσα προβληματίζεται με το ροζ χρώμα της φανέλας (2.43)
Στιγμιότυπο 4: Ο μπαμπάς Γουρουνάκης συνειδητοποιεί ότι αυτή είναι η φανέλα του (3.14)
Στιγμιότυπο 5: Ο Τζορτζ δείχνει τη δυσαρέσκειά του στο ροζ χρώμα (3.31)
Στιγμιότυπο 6: Το άσπρο χρώμα αρέσει σε όλους/ες (4.00)
Στιγμιότυπο 7: Η οικογένεια Γουρουνάκη και οι δύο αντίπαλες ομάδες (4.42)

Παράρτημα 2: Bluey²

Στιγμιότυπο 8. Οι μπαμπάδες κόβουν το κούτσουρο και παίζουν.

¹ Τα στιγμιότυπα αναφέρονται στο βίντεο του επεισοδίου όπως έχει αναρτηθεί στο YouTube (<https://www.youtube.com/watch?v=x5dXbFHwBpE&t=107s>, τελευταία πρόσβαση 17/4/2022). Σημειώνεται σε παρένθεση η ακριβής χρονική στιγμή του στιγμιότυπου το οποίο αναλούμε. Τα δεδομένα παρουσιάζονται με αυτόν τον τρόπο, γιατί η παραγωγή της *Πέππα το Γουρουνάκι* δεν συναίνεσε στην αυτούσια αναπαραγωγή στιγμιότυπων οθόνης (screenshots) στο παρόν άρθρο.

² Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά την Katie Hibbs, marketing manager των BBC Studios για τις χώρες EMEA στις οποίες προβάλλεται η *Bluey*, για την άδεια να αναπαράγουμε αυτούσια στιγμιότυπα οθόνης της σειράς στο παρόν άρθρο.

Στιγμιότυπο 9. Οι μαμάδες υποστηρίζουν τους μπαμπάδες.

Στιγμιότυπο 10. Τα παιδιά στήνουν το παιχνίδι τους στο κούτσουρο.

Στιγμιότυπο 11. Οι μαμάδες συμμετέχουν πρόθυμα στο παιχνίδι των παιδιών.

Στιγμιότυπο 12. Ο Bandit αρνείται να παίξει στο παιχνίδι των παιδιών.

Στιγμιότυπο 13. Η ομάδα των μπαμπάδων και η ομάδα των παιδιών σε σύγκρουση.

Στιγμιότυπο 14. Η αντίδραση των μπαμπάδων όταν μαθαίνουν ότι θα παίξουν «σαλόνι νυχτών».

Στιγμιότυπο 15. Ο Vandy αντιδρά στον όρο να τον βάψουν στο παιχνίδι.

Στιγμιότυπο 16. Οι μπαμπάδες συμμετέχουν απρόθυμα στο παιχνίδι των παιδιών.

Στιγμιότυπο 17. Η Chilly καταγράφει τους μπαμπάδες να παίζουν με τα παιδιά.

Στιγμιότυπο 18. Οι μπαμπάδες ξεριζώνουν τον κορμό με βαμμένα νύχια και πρόσωπο.

Στιγμιότυπο 19. Η Bingo και η Muffin παίζουν με σπαθιά και ασπίδες.

Παρελήφθη: 9.6.2022 Αναθεωρήθηκε: 15.8.2022,Εγκρίθηκε: 16.8.2022